"It is easy for a Hindu with his belief in reincarnation to feel that all life from plant to God is truly one; yet none, even among the Hindus, has expressed this feeling with such convincing beauty as has Kalidasa." Ryder.

अस्मिन्नतिविचित्रकविपरम्परावाहिनि संसारे कालिदासप्रभृतयो द्वित्राः पञ्चषा वा महाकवयो गण्यन्ते

-ध्वन्यालोक.

कविरत्नम् कालिदासः

Kaviratna Kālidāsa.

कविरत्नं कालिदासं कलयेऽहमहर्निशम् ।
निर्ममे रघुकाव्यं यः कविप्रथमपद्धतिम् ॥

H. Venkatakrishna Rao.

अर्धपीतस्तनं मातुः आमर्दक्लिष्टकेसरम् ।
प्रक्रीडितुं सिंहशिशुं बलात्कारेण कर्षति ॥
शाकुन्तल VII.

कविरत्नं कालिदासं कलयेऽहमहर्निशम् ।
निर्ममे रघुकाव्यं यः कविप्रथमपद्धतिम् ॥

ಕವಿಹೃದಯ – ೧.

ಕವಿಹೃದಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಸಹೃದಯನ ಧರ್ಮನಾದ ವಿಮರ್ಶಕನೇ ಕವಿಯ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದನು.

ಕಾಳಿದಾಸನೇ ನಮ್ಮ ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಹೆಸರಾಂತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಕೃತಿಗಳೇ ಜನರಲ್ಲಿ ರುಚಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದು ತುಂಬಾ ವಿಷಾದಕರವಾಗಿದೆ. ವಿಮರ್ಶಕರೆಲ್ಲರೂ ಅವರವರೇ ಕವಿಯ ಹೆಸರಿನ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ, ಕಾಳೀದೇವಿಯ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸನಿವನಾದನೆಂದು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿ, ಕಾಳಿದಾಸ: ಎಂಬ ಬಿರುದವನ್ನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಆತನು ರಚಿಸಿದನೆಂದು ಪ್ರತೀತಿಯಿರುವ ಶ್ಯಾಮಲಾದಂಡಕ, ಕಾಳೀಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಿರುದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ಕಾಳೀದಾಸ' ಎಂದು ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವಾದ ಈಕಾರವೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವರು ಗಮನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರಾದರೋ ಲೌಕಿಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಆಕಾರಾಂತಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ

ನಾಮಗಳು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಸಂಜ್ಞಾ
ವಾಚಕಗಳಾದರೆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಅಂತ್ಯಸ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ದೀರ್ಘ
ಕಾರವು ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಹ್ರಸ್ವವಾಗುವುದೆಂಬ ಪಾಣಿನಿ
ಯ ನಿಯಮವನ್ನು 'ಙ್ಯಾಪೋಃ ಸಂಜ್ಞಾಛಂದಸೋಃ ಬಹುಲಂ
VI.iii.63 ಉದಾಹರಿಸಿ ಹ್ರಸ್ವ ಇಕಾರವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವರು.
ಆದರೆ ಈ ವಿಕಲ್ಪವು ಬಹುಲವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸು
ವದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಕಾಲೀದಾಸ, ಕಾಲಿದಾಸ
ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ವ್ಯವ
ಹಾರದಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪವನ್ನೇ ನಾವು ಕಾ
ಣುವೆವು. ಆದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯ
ಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ನಮಗನಿಸುವದು.

ಕಾಲನೆಂದರೆ ಶಿವ. ಪರ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಅಂಥ ಕಾಲನ ಮಗನಿಗೆ ಕಾಲಿ (ದಶರಥನಮಗ ದಾಶರಥಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ); ಅರ್ಥಾತ್ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಅಥವಾ ಕುಮಾರ; ~~ಈ~~ ಕುಮಾರನ ದಾಸ, ಕಾಲ್ಯಾ: ದಾಸ: ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ ಹೇಳಿದರೆ ಕಾಲಿದಾಸನೆಂದು ಸಮಾಸವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದು. ಈ ಕವಿಯು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನ ಆರಾಧಕನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೇಘದೂತದಲ್ಲಿ ಆತನ ಪವಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವದನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಮೇಘವನ್ನು ಪುಷ್ಪವರ್ಷಿಯಾಗಿ ಕಾವ್ಯರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮುಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಹಿಮಾದ್ರಿಕೊಂಡು, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಸ್ವರ್ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅದೇ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನ ಪೂಜೆಗೈಯ್ಯಬೇಕೆಂದು ಮೇಘನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ.

° ಮಮ ಪ್ರಾಣೇಶ ಕ್ಷೇತ್ರ ಪುಷ್ಕರಿಣ್ಯಾಃ ಸ್ನಪಯತು
ಪ್ರೇಮ ಗಂಗಾ ಜಲಾದ್ಯೈಃ . ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಸ್ನಾನ
ಮಹಾತ್ಮ್ಯ - ರಕ್ಷೋಪೇತೇ : ನವಶಕ್ತಿಭೃತಾ ಮಾನವಾನಾಂ
ಚಿತಮಾನಾಂ। ಅಗ್ನಿದಿಶ್ಯಂ ಪುಣ್ಯ ಅಯುತ್ತೇ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಶಕ್ತಿ
ಶೇಜ: ಅರ್ಥಾತ್ ಆ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ ಬರು ಅಗ್ನಿಯ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನಕ್ಕಿಂತ
ಲು ಅಧಿಕವಾದುದು, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನವಶಕ್ತಿ ಶೇಖರನಾದ
ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಇಂದ್ರನ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದಲ್ಲ
ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಶ್ರೀಪಾದರ ಕಾಲದಾನನ ಭಕ್ತಿಯು ಪರಿಣಾಮ
ಒಯ್ಯಾಲೆ ಸೇವೆ ಬರುವುದಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿದಿನವು ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಸಾಯಂಕಾಲ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತಲ್ಲುಪಿ, ಸಾರನೆಯ
ದಿನ ಪುನಃ ಆ ಕನಸ್ಸೇ ನೇರ ತಂದೆ, ಸ್ವಂದನದಲ್ಲಿಯೂ ದರ್ಶ
ಈ ಅಶ್ವತ್ಥನಾರ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಸದಾ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದ್ದು, ತಾ
ನು ಮಾಡಿ ಆಗಲೇ ದಿನ ಗಳಲ್ಲಿ ತಾರಕ ನನ್ನ ಗೆಲ್ಲುವ ನಾ
ಮಧ್ವಪ್ರಶ್ನೆ ಇತ್ತೆಂದು ಕುಮಾರ ಸಂಭವದಲ್ಲಿ ನಾವು ಓದು
ವದಿಲ್ಲವೇ? ಆದರೆ ಈ ಸ್ವಂದನು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯರಲ್ಲಿ
ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ವಲ್ಲೀದೇವಯಾನೀ ವಲ್ಲಭನಾದ ಸ್ಕಂದ
ನಲ್ಲ. ವೆಂಬರನ್ನ ನಾವು ಮರೆಯಕೂಡದು. ಕಾಲದಾನ
ನ ಆರಾಧ್ಯದೇವತೆಯು ಸ್ವಾಮಿ ಕಬ್ಬಡಿ ಬಾಗ, ಕುಮಾರ
ಪರ್ವತದ ಕುಮಾರವನದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾ
ದವನು. ಕಾತನ ತಮೋವನವನ್ನೇ ಯಾವ ಹೆಂಗಸೂ ಹೊ
ಕ್ಕಿದರೆ ಅಕೆಯು ಕಾರಲೆ ಬಳೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುತ್ತ

ಶಿಲಾಂಬವನ್ನು ಚಿತ್ರವೆಬ್ಬರ್ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕನೆಯಂಕ
ದಿಂದ ನಾವು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೇ
ಶ್ರುವ ಪ್ರಕಾರ ಕಾಳಿದಾಸನ ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆ ಸ್ಕಂದ, ಈ
ತನ್ನ ಭಕ್ತ (ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಳಿದಾಸನಲ್ಲಿ
ಬಂದಿಲ್ಲ) ತಾಯಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿ ತ್ರಿಯಂಬಕ
ಮಾರ್ಗಪಾತ್ರನೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯಕೂಡದು.

ಕವಿ ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳುವನಂದ
ಭರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವ
ದವನ್ನು ವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾ
ಮಿತ್ರನೇ ಶಕುಂತಲೆಯ ನಿಜವಾದ ತಂದೆಯಾದರೂ
ಆತನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ದುಷ್ಕೃತ್ಯ ಪಾಪವೆಂ
ದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸ
ಕ್ಕದ್ದು. ಏಳನೆಯಂಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದಾರ ಪರಿತ್ಯಾಗಿಯ
ಹೆಸರನ್ನು ಸರ್ವದಮನನ ಸಖಿಯು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಪಾಪ
ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆನೆಂದೋದುವಾಗ ಧರ್ಮದಾರ
ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಇವರಿಬ್ಬರ ಪರಿತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ ವಿ
ಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಹೆಸರನ್ನು ತಾನೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಪಾಪವನ್ನು
ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡನೇ? ಇತ್ತ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೆಸ
ರನ್ನು ಬೇಕೆಂತಲೇ ಭಂಗ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸಿದುದು
ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಶಕುಂತಲೆಯು ಸಖಿಯರು ಅವಳ ಬ
ನ್ನು ವ್ಯಂಗ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ 'ಕೌಶಿಕ ಗೋತ್ರ ಮಹಾ

ಪ್ರಜಾಪತೇ ಗಾಥಿನ:' ಎಂದು ಕುಲಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಕೌ-
ಕಾಶಿಕನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ
ಕಠಿಮೆ ನಿಸುತಾ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಸಾಕುತಂದೆಯರನ್ನ
ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಇವ್ವಯಿಸುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಲ್ಲ
ಕ್ಷಂತಮ ಹಿಡ್ಡಾಗಿ ಹೋನೆಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಗಂಡನೊತನೆ
ಕಲಿತ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸದೆ, ಕಾ-
ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ, ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಸರಿಯಾಗಿ
ಗಮನಿಸಿದರೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿದಾಸನಿಗೆ ಅ-
ಷ್ಟು ಗೌರವವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕಾಲನುಭಾ-
ಗದಲ್ಲಿ ಆತನು ಮಹರ್ಷಿಯಾಗಿ ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರವನ್ನು ದ-
ರ್ಶಿಸಿ ಲೋಕೋಪಕಾರವನ್ನೆ ಸಗರ ಬಯಸಿದರು. ಆದರೆ ಅ-
ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬೀಜಾವಾಪವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ
ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅವರವರ ಪಾಡಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನ
ಸ್ವಂತ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಟವನಿವನು
ನಿಜವಾಗಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಅಮಿತ್ರನೇ ಆಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ?
ಇವನು 'ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಮಿತ್ರಂ' ಎಂಬ ಬಿರುದಿಗೆ ಅರ್ಥವಾದ-
ದು ಕನ್ಯೆಗೆ ಪುನಃ ಶ್ರೀಪಾದಿಗಳನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ ಲೋಕೋಪ-
ಕಾರದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರದೇಶಿಸಿದ ನಂತರ. ಹೀಗಿರುವಾಗ
ಕವಿಹೃದಯವನ್ನರಿಯದೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ
ಮೇನಕೆಯ ನೃತ್ಯದ ದೃಶ್ಯದಿಂದ ನಾಟಕವನ್ನಾರಂಭಿಸುವ
ಧುಸರ್ವಧಾ ಅನುಚಿತವೆಂದು ಹೇಳಹೊರಡುವವರು ಬೇಕು.

೨. ಪುರಾಣರತ್ನವೂ ಕವಿರತ್ನನೂ.

ಭಗವದ್ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಗುರುಗಳಾದ ಆಳವಂದಾರರಿಂದ ಪುರಾಣರತ್ನವೆಂದು ಪ್ರಶಸ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪರಾಶರ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವು ಸರ್ಗ, ಪ್ರತಿಸರ್ಗ, ವಂಶ, ಮನ್ವಂತರ, ವಂಶಾನುಚರಿತಗಳೆಂಬ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಆದರ್ಶಪುರಾಣವೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಇದರ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಕವಿರತ್ನನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಕಾಳಿದಾಸನು ಕವಿಗಳ ಗಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕಿರಿಬೆರಳನ್ನು ಬಾಗಿಸಲ್ಪಡುವಷ್ಟು ಗೌರವವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದನೆಂದು ನಾವು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇವೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಹರಿವಂಶಪುರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವೇ ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವೆಂದೆಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದರು ತಮ್ಮ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಃ ಸನಾತನಃ' (ವಾಣೀವಿಲಾಸ ಪ್ರತಿ VIII. ಗಳನ್ನೆಯು...) ದೀ ಪುರಾಣದಿಂದಲೇ ಉದಾಹರಿಸಿ, ಬೇರೆ ಪುರಾಣಗಳ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ...ದಲ್ಲಿದ್ದುವೆಂ... ಗದ್ದರಿಂದ ಆ ಪುರಾಣಗಳೆಲ್ಲ ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದುವೆಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನೇ ಬಲವತ್ತರಪಡಿಸುವಂತಿದೆ.

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಇನ್ನೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಮುದ್ರಿತ - ಜ್ಞಾನಸಾಗರ ಸಂಪಾದಿತ ಪ್ರತಿ - ಗುಜರಾತಿ) 'ಕೃತ್ತಿಕಾದಿಷು ನಕ್ಷತ್ರೇಷು' ಎಂದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಕೃತ್ತಿಕಾದಿಗಳಾಗಿ ಎಣಿಸಿ, ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಎಣಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ತಾನು (ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಕರ್ತನು) ಪ್ರಾಚೀನನೆಂದು ೭ ವಿಚಾರದಿಂದ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಅಂಶದ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ೨೬ನೆಯ

ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ:

ತಪ: ತಪಸ್ಯೌ ಮಧುಮಾಧವೌ ಚ ಶುಕ್ರ: ಶುಚಿ: ಚ ಅಯನಮುತ್ತರಂ ಸ್ಯಾತ್

ನಭೋ ನಭಸ್ಯ: ಚ ಇಷ: ಚ ಸೋರ್ಜ: ಸಹ: ಸಹಸ್ಯೌ ಇತಿ ದಕ್ಷಿಣಂ ಸ್ಯಾತ್

ಎಂದು ವೈದಿಕ ಕಾಲದ ಹನ್ನೆರಡು ಚಾಂದ್ರ ಮಾಸಗಳಿಗೆ ಹೆಸರು-
ಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾಘ (= ತಪ:) ತಿಂಗಳಿಂದ ಆರಂ
ಭಿಸಿದ್ದನ್ನು ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ I.4.13 - 'ದ್ವೌ ದ್ವೌ ಮಾಘಾದಿ ಮಾಸೌ
ಸ್ಯಾದೃತು:' ಎಂದಾರಂಭಿಸಿದ್ದನ್ನು ವಿಶದೀಕರಿಸಿದರೆ ಮೊದಲು ವೈದಿಕ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಸಗಳ ಪರಿಗಣನೆಯು ಮಾಘದಿಂದಲೇ ಇತ್ತೆಂದು ತಿಳಿ-
ಯುವದು. ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶುಚಿ (= ಜ್ಯೇಷ್ಠ, ರಘುವಂಶ V
೨೦), ನಭ: ನಭಸ್ಯ (= ಶ್ರಾವಣ, ಭಾದ್ರಪದ, ರಘುವಂಶ XII. ೨೯) ಇತ್ಯಾದಿ
ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವದನ್ನು ಕಂಡರೆ, ಸ್ಥ-
ಮುದಾಯದ ಆಷಾಢ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ವಾಚೀನ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು, ಕಾಳಿದಾ-
ಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ವಾಚೀನ ಹೆಸರುಗಳು ಇದ್ದಿಲ್ಲ
ಇದರಿಂದ ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ವಾಚೀನ ಹೆಸರುಗಳು ಮೆಲ್ಲ
ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರಲಾರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾ
ಶವು ದೊರೆಯುವಂತಿದೆ. ಪ್ರಾಯಶ: ಕ್ರಿಸ್ತ ಪೂರ್ವದ ಸಮಯದ
ಲ್ಲಿಯೇ ಅರ್ವಾಚೀನ ಹೆಸರುಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿ
ರಬೇಕೆಂದು ತಜ್ಞರು ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಸಮಾಚಾರಗಳ ಪ್ರಕಾರ

ನಿರ್ದೇಶವು ಶತಪಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಗೌತಮ, ಭರದ್ವಾಜ, ವಿಶ್ವ-
ಮಿತ್ರ, ಜಮದಗ್ನಿ, ವಸಿಷ್ಠ, ಕಶ್ಯಪ, ಅತ್ರಿ ಗಳೆಂದು ಬಂದಿದೆ.
ಅದರ ನಂತರದ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರಸ,
ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ವಸಿಷ್ಠರೆಂದು ಇವರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿ-
ದ್ದಾರೆ. ವಾಯುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಭೃಗುವನ್ನು ಇವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿ-
ಸಿದೆ. ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ (ಪಾಂಡುರಂಗ) ಬಳಸಿಕೊಂಡಿ

ದ್ವಾರಕೆ. ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಗೂ, ದಕ್ಷಿಣಾಬ್ಧಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ
ಒಂಬತ್ತು ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ (I. vii. ೫). ಕಾಳಿದಾಸನು
ಕುಮಾರಸಂಭವದ VI. ೬೫ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಂಗಿರಸರನ್ನು
ಇವರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿ, ವಶಿಷ್ಠರಂಥ ಋಷಿಗಳನ್ನು
ಸೇರಿಸಿಯಾರೆ. ಉಳಿದವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ
ಹೇಳುವುದು: ಈ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ III. ೧ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ

ವಸಿಷ್ಠಃ ಕಾಶ್ಯಪೋಽಥಾತ್ರಿಃ ಜಮದಗ್ನಿಃ ಸಗೌತಮಃ ।
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೋ ಭರದ್ವಾಜಃ ಸಪ್ತ ಸಪ್ತರ್ಷಯೋಽಭವನ್ ॥

ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದನ್ನೇ ಕಾಳಿದಾಸನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರಬಹುದು. ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸು
ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಶಬ್ದಸಾದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಪುರಾಣದಿಂದಲೂ ಕಾಳಿದಾಸನಿಂದಲೂ
ವರೆ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು
ದಾಹರಿಸುವೆವು:

ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ	ಕಾಳಿದಾಸ
I (ಪೃಥುಃ) ರಾಜಾಭೂತ್ ಜನರಂಜನಾತ್ I. xiii. ೯೩.	ಯಥಾ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಾಚ್ಚಂದ್ರಃ ಪ್ರತಾಪಾತ್ತಪನೋ ಯಥಾ ತಥೈವ ಸೋಽಭೂದನ್ವರ್ಥೋ ರಾಜಾ ಪ್ರಕೃತಿರಂಜನಾತ್ ರಘು IV. ೧೨.
II. ತತಃ ಸಮುತ್ಕ್ಷಿಪ್ಯ ಧರಾಂ ಸ್ವದಂಷ್ಟ್ರಯಾ ಮಹಾವರಾಹಃ … ರಸಾತಲಾದುತ್ಪಲಪತ್ರ ಸಂನಿಭಃ ಸಮುತ್ಥಿತಃ … I. iv. ೨೬	II ರಸಾತಲಾದಾದಿಭವೇನ ಪುಂಸಾ ಭುವಃ ಪ್ರಯುಕ್ತೋದ್ವಹನಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ರಘು XIII. ೮.
III ಅಕ್ಷಾಂತಿಸಾರಸರ್ವಸ್ವಂ ದುರ್ವಾಸಸಂ [illegible] I. ix. ೨೧.	III ಹೇ ನಾಮ ಉಪಸ್ಥಿತರೇಣ ನಿವೃತ್ತಃ ಸಂಬೋಧಿತ - ಶಾಕುಂತಲ IV ಅಂಕ
IV. ಸತಾಂ ಸಾಪ್ತಪದಂ ಮೈತ್ರಂ ಉಷಿತೋಽಹಂ ತ್ವಯಾ ಸಹ I. xv. ೪೧.	IV. ಯತಃ ಸತಾಂ ಸನ್ನತಗಾತ್ರಿ ಸಂಗತಂ ಮನೀಷಿಭಿಃ ಸಾಪ್ತಪದೀನಮುಚ್ಯತೇ ಕುಮಾರ V. ೩೯
V ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಸೃಜತೇ ವಿಶ್ವಂ ಸ್ಥಿತೌ ಪಾಲಯತೇ ಪುನಃ ರುದ್ರರೂಪಾಯ ಕಲ್ಪಾಂತೇ ನಮಸ್ತುಭ್ಯಂ ತ್ರಿಮೂರ್ತಯೇ.	V ನಮಸ್ತ್ರಿಮೂರ್ತಯೇ ತುಭ್ಯಂ ಪ್ರಾಕ್ಸೃಷ್ಟೇಃ ಕೇವಲಾತ್ಮನೇ ಗುಣತ್ರಯವಿಭಾಗಾಯ … ಕುಮಾರ II ೪

ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ	ಕಾಳಿದಾಸ
VI ಭವತಾ ... ಪ್ರಣಾಯಭಂಗೋ ನ ಕಾರ್ಯಃ IV.ii.೧೧.	VI. ತದ್ಭೂತನಾಥಾನುಗ ನಾರ್ಹಸಿ ತ್ವಂ ಸಂಬಂಧಿನೋ ಮೇ ಪ್ರಣಯಂ ವಿಹಂತುಂ ರಘು II. ೫೮
ಕಥಂ ಪ್ರಣಯಂ ವಿಹನಿಷ್ಯೇ: IV.ii.೨೨.	ಅಪ್ಯಸುಪ್ರಣಯಿನಾಂ ರಘೋಃ ಕುಲೇ ನ ವ್ಯಹನ್ಯತ ಕದಾಚಿದರ್ಥಿತಾ ರಘು XI.೨
VII. ಪ್ರಾಪ ವಂಶಧರಮೇಕಂ ಪುತ್ರಂ IV.iv.3.	VII ವಂಶಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಮನಂತಕೀರ್ತಿಂ ಸುದಕ್ಷಿಣಾಯಾಂ ತನಯಂ ಯಯಾಚೇ ರಘು II. 64.
VIII. ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸೂತ್ಯ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾನಾಂ ... ತ್ರಾಣಮಂಡಲಂ। ಆಕಾರ ... ನಿಹಿತ ... ಹರಿಃ IV. xiii. ೪೮	VIII. ಸ ಪ್ರಾಪ ... ಉಪಾಂತಯೋ ... ವಿಮುಕ್ತ ... -ರಘು XII.೬
IX ಆತ್ಮಗಂಧಾ ತತೋ ಭೂಮಿಃ ಪ್ರಲಯತ್ವಾಯ ಕಲ್ಪತೇ - VI.iv.೧೪	IX. ಕೇಲಿನಾತ್ಮಗಂಧೋ ಮೃಗಾಂಕಃ ಶಾಕುಂತಲ-VI.
X. ಸ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ... ಸ್ವಾಯಂಭುವಂ ಪ್ರಭುಂ ... ಪೃಥಿವೀ ನಾಥೋ ದುದೋಹ ... ವಿ.ಪು. I.xiii	X ಪೃಥೂಪದಿಷ್ಟಾಂ ದುದುಹುಃ ಧರಿತ್ರೀಂ ಕುಮಾರ I.೨.

ದಿಗ್ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಪರಸ್ಪರ ಸಾದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೂ ಒಂದೆರಡು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿವರಿಸಬಯಸುವೆನು. ಹತ್ತನೆಯಲ್ಲಿ (X) ಪೃಥುವಿನ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಕಾಳಿದಾಸನು ಪೃಥೂಪದಿಷ್ಟಾಂ ದುದುಹುಃ ಧರಿತ್ರೀಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದುಹ ಧಾತುವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂತಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸಗರ ಪತ್ನಿಯೊಬ್ಬಳು 'ವಂಶಧರ'ನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ, ದಿಲೀಪನು ವಂಶದ ಕರ್ತನನ್ನೇ ಅಭಿಲಷಿಸಿ, ರಘುವನ್ನು (ದಿಲೀಪನ ವಂಶಕ್ಕೆ) ಪಡೆದು, ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ರಘುವಂಶವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬರುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದನು. ರಘುವಂಶದ ಕೆಲವು ರಾಜರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ... ಅನುಸರಿಸಿದಂತಿದೆ.

ಕಾಲಿದಾಸನೂ ಬಾಣನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ, ಶೈವ ಇತ್ಯಾದಿ ಮತಗಳ
ಭೇದಗಳು ತೋರುವದಕ್ಕೆ ಬರುವುದುಂಟೆ? ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ
ಒಬ್ಬರೇ ಎಂಬುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬು
ದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ಕಾಲಿದಾಸನು 'ನಮಃ ತ್ರಿಮೂರ್ತಯೇ
ತುಭ್ಯಂ ಪ್ರಾಕ್ ಸೃಷ್ಟೇಃ ಕೇವಲಾತ್ಮನೇ' ಎಂದು ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣ
ತ್ರಯಗಳ ವಿಶೇಷತನದಿಂದಾಗಿ ಇವರು ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನರೆನಿಸುವ
ರೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಬಾಣನು ತನ್ನ ಕಾದಂಬರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥ
ನಾ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ:

ರಜೋಜುಷೇ ಜನ್ಮನಿ, ಸತ್ತ್ವವೃತ್ತಯೇ ಸ್ಥಿತೌ, ಪ್ರಜಾನಾಂ ಪ್ರಲಯೇ ತಮಃಸ್ಪೃಶೇ
ಅಜಾಯ ಸರ್ಗಸ್ಥಿತಿನಾಶಹೇತವೇ, ತ್ರಯೀಮಯಾಯ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮನೇ ನಮಃ

ಎಂದು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಾಲಿದಾಸನ ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯದಲ್ಲಿ 'ನೋದಾಖ್ಯಾನ್ಸಜತಃ ಸ್ಥಿತಿಸಮಯನ್ನು ವೃತ್ತೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟು ಕೌಶಲಃ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಈ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ರಾಷ್ಟ್ರನಾದ ಶಂಕರನ್ಯಾಯರವರು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವರು, ಈ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕರ್ಮಾನಿ, ದೇವತೆಗಳ ನಿಯಾಮಕ ನಾಗೀನಲ್ಲದವರನ್ನು ಕರ್ಮಾನಿ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಯಾದವರಿಂದ, ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಮಾನಾರ್ಥವಾದವುಗಳಿಂದ, ಬೇರೆಯವರು ಕಾಲಿದಾಸನಿಗಂತ ಬಾಹ್ಯ ಕಾಲದಾಟದನ ವಿಧಿಸಿದರು. ಇದಾದರೆಂತು ಕಾಲಿದಾಸನಿಗಂತ ಬಾಹ್ಯ ಕಾಲದಾಟದನ ವಿಧಿಸಿದರು. ಇದಾದರೂ ಕಾಲಿದಾಸನಾರ್ಯರ ವಿಷ್ಣುಮತಾ ತರದ ಸಮಾಚಾರವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಕಾಲಿದಾಸನಾದರೋ 'ಏಕೈವ ಮೂರ್ತಿಃ ಬಿಭಿದೇ ತ್ರಿಧಾ ಸಾ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು 'ಏಕೈವ ಮೂರ್ತಿಃ ಬಿಭಿದೇ ತ್ರಿಧಾ ಸಾ' (ಕುಮಾರ VII.44) ಎಂದೇ ಸೂಚಿಸಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮೇಷಾಂ ಪ್ರಥಮಾವರತ್ವಂ' ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಶಿವನನ್ನೂ ಯಲ್ಲಿ ಸಾರುವಿಸಿ, ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಶಿವನನ್ನೂ ಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ, ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಮಹತ್ವ ನಾಂದೀ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನಿತರ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತನ್ನ, ಅಷ್ಟು ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಂದೀ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನಿತರ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವರಿಂದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಬರಲು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವರಿಂದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಯಾರುವಿಗಾದವಾದ ನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವರಿಂದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು

ಸೃಜಿಸುವನು. (ಕುಮಾರ VII. ೮೬). ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿರುವ
(I. xx. ೬೬) ನಮಃ ತುಭ್ಯಂ ತ್ರಿಮೂರ್ತಯೇ ಎಂಬದನ್ನೇ ಬಳ
ಸಿಕೊಂಡು ನಮಃ ತ್ರಿಮೂರ್ತಯೇ ತುಭ್ಯಂ ಎಂದು ಕುಮಾರಸಂ
ಭವದ II ನೇ ಸರ್ಗದ ೪ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರೀತಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದ ಬಳ
ಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.
ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ I. xi. ೨೧ರಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ರಾಪ್ತಂ ಯಸ್ಯ
ಸ್ಥಾನಂ ದುರ್ವಾಸಸಂ ಅಶೋಭಮಾಂ' ಎಂಬದನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂ
ಡು ದುರ್ವಾಸನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಪಾಠಕರಿಗೆ
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಬಹುದು. ಭರ್ತೃಹರಿಯು 'ಅಪ್ರಬುದ್ಧಃ ತಪಸಃ ವಿಭೂತಿಂ'
ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಾವರ್ತನವೆ ಆಗಿ ಅವತರಿಸಿದರೆ
ಮಹಿಮೆಯು ಸರ್ವಥಾ ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವವೆಂದೇ ಗಣಿಸಿ, ಅದ
ನ್ನು ಶಾಕುಂತಲದ ಸ್ಥಳದ ಮೇಲೆ ತರಲು ಕಾಳಿದಾಸನು ನಿರಾಕರಿಸಿ
ದನು. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನವಿಲಿನ ಕುಣಿತದ ಮೇಲೆ ಕೃತಿ
ಪದ ಕರ್ತನನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಅವನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದಾನೆ.
ಇದರಿಂದ ದಾರ್ಶನಿಕನನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಹಲವಾರು
ಕಾವ್ಯಗಳ ವಿಚಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನರಪತಿಯನ್ನು ಅವನಿಂದ ಕಪಿ
ಹರ್ಷ ಬರಿತಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನರಪತಿಯನ್ನು ಅವನಿಂದ ಹ
ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶಾಕುಂತಲದ VII. ೨೪ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ದುಷ್ಯಂತನ ಬಾಯಿಯಿಂದ ನುಡಿಸುವಾಗ ದುರ್ವಾಸನನು
ಹಿರಿಯರಾದವರನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಐರಾವತದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿ
ಹಿರಿಯರಾದವರನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಕರೆದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭ
ವಲ್ಲ, ಅದು ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಗಾಳಿಗೆ ತಿಳಿದ ಸಂದರ್ಭ
ವಲ್ಲ, ಅದು ಅದನ್ನು ಕುರಿತ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಎಂದು
ನನ್ನ ಕಾಳಿದಾಸನು ಆಗಲೇ ಓದಿದ್ದ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಶ್ಲೋಕಗಳು
ನಮಗೆ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬ
ನರಪತಿಸುಪರ್ವಾ: ದುರ್ವಾಸಾ:. ಸದರ್ಪಸ ಸಮಾಯಯೌ ಉನ್ಮತ್ತ
ವ್ರತಧೃಕ್ ಸ್ಥಿತಃ

ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಾಧಿಪತಿಂ ದೇವಂ ಸಹದೇವೈಃ ಶಚೀಪತಿಂ॥
ತಾಮಾತ್ಮನಃ ಸ ಶಿರಸಃ ಸ್ರಜಂ ಉನ್ಮತ್ತಷಟ್ಪದಾಂ।
ಉಪಾದಾಯಾಮರೇಶಾಯ ಚಿಕ್ಷೇಪೋನ್ಮತ್ತವನ್ಮುನಿಃ॥
ಗೃಹೀತ್ವಾಽಮರರಾಜೇನ ಸ್ರಗೈರಾವತಮೂರ್ಧನಿ।
ನ್ಯಸ್ತಾ ರರಾಜ ಕೈಲಾಸಶಿಖರೇ ಜಾಹ್ನವೀ ಯಥಾ॥
ಮದಾಂಧಕಾರಿತಾಕ್ಷೋಽಸೌ ಗಂಧಾಕೃಷ್ಟೇನ ವಾರಣಃ।
ಕರೇಣಾಘ್ರಾಯ ಚಿಕ್ಷೇಪ ತಾಂ ಸ್ರಜಂ ಧರಣೀತಲೇ॥
ತತಃ ಚುಕ್ರೋಧ ಭಗವಾನ್ ದುರ್ವಾಸಾ ಮುನಿಸತ್ತಮಃ।
ಮೈತ್ರೇಯ ದೇವರಾಜಂ ತಂ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಏತದುವಾಚ ಹ॥
ಐಶ್ವರ್ಯಮತ್ತ! ದುಷ್ಟಾತ್ಮನ್ ಅತಿಸ್ತಬ್ಧೋಸಿ ವಾಸವ।
ಶ್ರಿಯೋ ಧಾಮ ಸ್ರಜಂ ಯಸ್ತ್ವಂ ಮದ್ದತ್ತಾಂ ನಾಭಿನಂದಸಿ।
ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಶ್ರೀಃ ಅತೋ ಮೂಢ! ವಿನಾಶಮುಪಯಾಸ್ಯತಿ॥
I. ix - ೯ - ೧೪

ಈ ದುರ್ವಾಸನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಕಾಳಿದಾಸನ 'ಸ್ರಜಮಪಿ ಶಿರಸ್ಯಂಧಃ ಕ್ಷಿಪ್ತಾಂ ಧುನೋತ್ಯಹಿಶಂಕಯಾ' ಎಂಬ ಪದ್ಯಕ್ಕೂ ಎಷ್ಟು ಸಾಮ್ಯವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ವಾಚಕರೇ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ದೂರ್ವಾಸಶಾಪದ ವೃತ್ತಾಂತವೇ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಬಂದದ್ದು ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂತಿದೆ. ಈ ದುರ್ವಾಸರ ಶಾಪದಿಂದ [illegible] ಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ಶ್ರೀ [illegible] ಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಗಂಡನಾದ [illegible] ಬರುವ [illegible] ದ ಯೋನಿ [illegible]

ದ ಅವನುಗ್ರಹ ಜಾತಿಯುಳ್ಳ ದ್ವಿಜ ಸಂತನೆಂದು ನುಡಿದು
ರಹಿತ, ಸ್ವಯಂ ಜನ್ಮದ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ, ಕರ್ತೆ ಸಿರಸ್ಸು
ಸಂತನ ಉದ್ಧಾರ ಸಾಧಿಸಿಂತೆಯೇ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಾಗ
ಕಾಳಿದಾಸನ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ನ ~~ಪ್ರ~~ ಪಾದಾವಾರ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೀರ
ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದರು ದುನವನ್ನ ಜ್ಞಾನ ಕರ್ತೃ ಬರು
ತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಧರ್ಮವು ತಪ್ಪ
ದಂತೆ ದಯೆಯನ್ನು ಮೀರದಂತೆ ಆಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ನಾವು ಮನ
ಗಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕಾಳಿದಾಸನ ಅಭಿಜ್ಞಾನ ಶಾಕುಂತಲದ
V ಅಂಕದಲ್ಲಿ 'ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ವರ್ಣಾನಾಂ ಅಪಥಂ ಅಪಕೃಷ್ಟ:
ಅಪಿ ಭಜತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯ
ನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಪರಿಪಾಠವಿತ್ತೆಂ
ದು ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ III. x. 12 ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ:
ಬಂದರೆ
ಗೃಹೀತ ವಿದ್ಯೋ ಗುರವೇ ದತ್ವಾ ಚ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾಂ
ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ ಮಿಚ್ಛನ್ ಭೂಪಾಲ ಕುರ್ಯಾದ್ದಾರಪರಿಗ್ರಹಂ
ನೆನಪು ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ರಘುವಂಶದ V. 1 ನೆಯ ಶ್ಲೋ
ಕದಲ್ಲಿ: 'ಉಪಾತ್ತವಿದ್ಯೋ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾರ್ಥೀ' ಎಂಬ ಮತ್ತೆ,
ರಘುವಿನ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾದ 10 ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಉಪಾತ್ತ
~~ವಿದ್ಯಾ ಗುರವೇ~~ ಕಾಲೋ ಹ್ಯಯಂ ಸಂಕ್ರಮಿತುಂ ದ್ವಿತೀಯಂ
ಸರ್ವೋಪಕಾರಕ್ಷಮಮಾಶ್ರಮಂ ತೇ' ಎಂಬ ಮಾತು ನೆನಪಿ
ಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಸಹಸ್ರ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಪರಂಪರೆಯು
ಅನೇಕ ತುಲನಾ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸ್ಥಳಗಳಿವೆ.
ರೈತನ ಸ್ಪರ್ಶ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನು
ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸೂಚನೆಂಬ ಪದ್ಯ ಕಾರಣವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ

IV ಅಂಶದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪರಾಶರರು ಮೈತ್ರೇಯನಿಗೆ ಸತ್ಯಯುಗ
ಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಇರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ: ಮೈತ್ರೇಯ!
ಶ್ರೂಯತಾಂ ಅಯಂ ಅನೇಕಯಜ್ವಿ ವೀರ ಶೂರ ಭೂಪಾಲಾಲಂಕೃ
ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ: ಮಾನವೋ ವಂಶ:। ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಂ ಯೋ ಮಾನವಂ
ವಂಶಂ ಅಹನ್ಯಹನಿ ಸಂಸ್ಮರೇತ್। ತಸ್ಯ ವಂಶಸಮುಚ್ಛೇದೋ
ನ ಕದಾಪಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ॥ ಇದನ್ನೇ ಉಪಜೀವಿಸಿ ಕಾಲಿದಾಸನು

ವೈವಸ್ವತೋ ಮನು: ನಾಮ ಮಾನನೀಯೋ ಮನೀಷಿಣಾಂ
ಆಸೀನ್ಮಹೀಕ್ಷಿತಾಮಾದ್ಯ: ಪ್ರಣವ: ಛಂದಸಾಮಿವ॥ ರಘು I.11.

ಹೇಳಿದ್ದೆಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ವಂಶದ ಭರತನಲ್ಲಿ ಪುರಂಜಯನ
ಕಥೆಯೇ ಕಾಲಿದಾಸನ 'ಮಹೇಂದ್ರಂ ಆಸ್ಥಾಯ ಮಹೋಕ್ಷರೂಪಂ
ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ - ರಘು VI.72 ನನ್ನ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ದುರಿಂಕಿ ಪ್ರದಂತಿ
ನುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ II.22ನೆಯ ಶ್ಲೋಕವಾದ ... ಕೃತ ಪ್ರಶಂ ... ಬಿದಂ ಕುಲಂ ತೇ
ಶಂಕ್ಯ ಭೂನಾಂ ಅರ್ಥಿನಸಾನದಿ ... ಶಾಕುಂತಲ II.16 - ಆಪನ್ನಾಭಯ
ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೂ ದಿರಸತಿ ಶಾಕುಂತಲ
ಸತ್ರೇಷು ದೀಕ್ಷಿತಾ: ಖಲು ಪೌರವಾ: - ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ
ಬಂದೇ ಬರುವದು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ IV.iii. ಅನ್ವಯಾಂತ್ಯಾರಲ್ಲಿ - ... ಪ್ರಶಾಸನ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ
ಸಪ್ತದ್ವೀಪವತೀಂ ಇಮಾಂ ಉರ್ವೀಂ ... (ಶಾಕುಂತಲ VII) ~~[illegible]~~
ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಿಸಿ ಕಾಲಿದಾಸನು ಭರತನ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ -
ರಥೇನ ಬಾಂಬುಂಬಿಂದ ... ಅಪ್ರತಿರಥ: ಎಂದಿರುವ
ಪುರಾ ಸಪ್ತದ್ವೀಪಾಂ ಜಯತಿ ವಸುಧಾಂ ... ಉಪಜೀವಿಸಿರುವರು.
... ಪಾಠಕರು ಗಮನಿಸಬಹುದು.
ನು. ಇದರಿಂದ ನಾವು ... ಇವನೇ
ಪ್ರಾಚೀನನು ... ಅವನೆಂದು ... ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನವನೆಂಬ ... ತೋರಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ...

ಸ್ವರೂಪದಂತಲೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವರು ದಿನ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು ಬಹಳ
ನಡಂತೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷ ಇವನನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟು
ಜ್ಞಾತನಾಗಿ, ಒಂದು ದಿನ ಪರಿಚಿತನಾದಳು, ನಾಯಕಿಯೊಬ್ಬಳು ಬೇ
ಕೆಂಪು ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇವನ ಸಂಪರ್ಕದ ಮಾತಿನಾಲಿಂಗನ
ನೀಡಿ, ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನಿಂತಿಯೆಂಬ ಅವನ ಪತ್ನಿ ಒಂದು ಇವ
ಳೇ ಸಂಬಂಧ ಮಾತಿನಾಲಿಂಗನ ಅದೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಯ
ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ನಿಸ್ಪೃಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ದಾನ ಕಾಲ್ಪನಿಕಂತೆ. ಹೀಗೆ ಇವರ ಜೀವನ ಯಾವುದೇ
ನಿರಂತರ ವೃತ್ತಿಯ ಮುಂದುವರಿದಂತೆ ಇವರ ದೇವರಲ್ಲಿ
ಅನುರಾಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ನಾರದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ ತಿಳಿ
ದು, ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದಂತೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ
ಸುಪ್ರಸನ್ನನಾದ ನಾಗರು ಅವನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ನೀಡಿದರು,
ಅವನಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಪುರವನ್ನು ಹೇಳಿ, ನಿರಾಸೆ ಆವರಿಸಿ
ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ತಿರುಗಿದಾಗ, ಅಲ್ಲಿ
ನಾರಾಯಣ ಸಹಿತ ಹರಿದಾಸರ ದೃಷ್ಟಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕಥೆಯನ್ನು
ಅವತಾರ ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ನಂದು ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದುದ
ದ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಾಲದಾಸನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟು
ವ್ಯಾಪಿನಿ ಸೊಗಸಿಯಲ್ಲಿ ಆ ದೇವರು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರು ಆ
ಮಾನವರೇ ನಾಯಕರಲ್ಲವೇ? ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ
ನ ಹೊರತು, ಎಲ್ಲರ ಕೆಲಸದ ದೃಷ್ಟಿ ಆ ಮಾನವ ನಾಯಕರಲ್ಲಿ
ವೇದ್ಯವಾಗ ನಮ್ಮ ಕುರಿತು ಹಲವು ಕಿರುಗುತ್ತಾರೆ.
ಇದೀಗ ಹಿಂದಿನ ಕಥೆ ಕಾಲದಾಸರ ವಿಷಯ ಇರುವ
ಕೆಲವು ಸಾಧ್ಯಗಳು. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ದಲ್ಲಿ ರುಚಿ ವಸ್ತುವನ್ನು
ಬರೆದವರೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕೊಂಡು ಕಾನೂರು ಪುರವಂ
ಗಾಯಕರನ್ನು ನಾನು ನಿರ್ವಂದ ಅವರು ನಿಯಮಿತ ಗುರು.

ಇವನ ಕಾವ್ಯಗಳು ನಾಟಕಗಳು, ಪರಾಶರರ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಂತೆ ಆದರ್ಶ ಕಾವ್ಯಗಳೇ ಆಗಿವೆ. [illegible]

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಈತನ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬರೆದ ಆತನು ಕಾಲಿದಾಸನ ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ ನಾಟಕದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಕವನ್ನು [illegible]

ಆ ರಲ್ಲೇ ಬಲೇ ಕಿಂ ಬುದನ್ನು ಮಾಬಿಕರು ಪುನರಾಗಾಬಹುದು:
ನಪ್ರಾ ಶಶಾಂಕನ್ನ ಯುಶೋನಾಗಾಂಗೇ ಬುಧನ್ನು ನಗನು:
ಅತುಲ ಪ್ರಭಾವ:
ತಪೋರ್ವಶೀ ತಪಸ್ಸ್ವರಸಂ ವಿಚಿಂತ್ಯ ರಾಜರ್ಷಿ: ಉನ್ಮಾದಂ
ಅಗಚ್ಛದ್ದೈವತ:

ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ 'ಉನ್ಮಾದಂ' ಎಂಬುದು ಕಾಳಿದಾಸನ ಉನ್ಮತ್ತ ಪುರೂರವನನ್ನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನ ಆಕರಗ್ರಂಥಗಳ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ - ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು - ಉನ್ಮಾದದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ಅತಿಪ್ರಾಚೀನತಮವಾದ ಆಕರವೆಂದರೆ ಋಗ್ವೇದ (I. 31. 4). ಇಲ್ಲಿ ಊರ್ವಶೀ ವಿರಹ ಸಂತಪ್ತನಾದ ಪುರೂರವನನ್ನು ಅವಳನ್ನು ಬರ ಹೇಳಿ, ಅವಳನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದೆ, ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದನೆ ಅವಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಪುರೂರವನನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡಿ ಗಂಧರ್ವಲೋಕದಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ತಂದ ಕಥೆಮಾತ್ರ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಂತೂ ಇದರ [illegible] ಇಂದ್ರನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ಸರೆಯಾದ ಊರ್ವಶಿಯು ಮಿತ್ರಾವರು

೨- ಕಾಳಿದಾಸನೂ ಅಶ್ವಘೋಷನೂ.

ಅಶ್ವಘೋಷನು ಬೌದ್ಧ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕನಿಷ್ಕನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿ
ಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕಾಲವು ಕ್ರಿಸ್ತುವಿನನಂತರ ಒಂದನೇ
ಇಸ್ವಿಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆತನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ
ದು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪಾರಂಗತನಾಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ಬೌದ್ಧಮತವ
ನ್ನವಲಂಬಿಸಿ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ
ವನಾದನು. ಬುದ್ಧಚರಿತ, ಸೌಂದರನಂದ ಎಂಬ ಎರಡು
ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಕಾಳಿದಾಸನಂತೆಯೇ ಕೀರ್ತಿ
ಭಾಜನನಾದನು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನು ಅಶ್ವ
ಘೋಷನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ್ದೋ ಅಥವಾ ಅಶ್ವಘೋಷನೋ
ಕಾಳಿದಾಸನ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿದನೋ ಎಂಬುದು
ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಚರ್ಚಿತವಾಗಿ, Cowell, Keith ಇತ್ಯಾದಿ ಪಾಶ್ಚಾ
ತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲ ಕಾಳಿದಾಸನೇ ಋಣಿಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾ
ನಿಸಿದರೆ, ನಂದರ್ಗೀಕರ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾರತೀಯ ಪಂಡಿತರೆಲ್ಲ
ಅಶ್ವಘೋಷನೇ ಕಾಳಿದಾಸನ ಅನುಕರಣಗೈದವನ್ನು ಮಾಡಿದ
ವನೆಂದು ಸಾರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಭಾರತೀಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವ
ನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಕೆಲವು ಸಾಕಿನ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸ
ಉಪಯುಕ್ತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೀಥ್ ಪಂಡಿತರ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಕಾ
ಳಿದಾಸನ ನಂತರ ಬಂದ ಮಹಾಕವಿಗಳೆಲ್ಲ ಆತನ ಪ್ರತಿಭೆ
ಮುಮುಕ್ಷೋರಲಾರದೆ, ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ

[illegible] ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವ[illegible]
[illegible] ಅನುಸರಿಸಿ [illegible]
[illegible] ಉತ್ತಮ [illegible]
[illegible] ನಾವು [illegible]
[illegible] ನಾವು
[illegible] ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ
[illegible] ಪ್ರದರ್ಶಿಸು
[illegible] ಬಂದ [illegible]
[illegible] ಶತಮಾನಗಳ ನಂತರ ಬಂದ [illegible] 20 [illegible] (Aorist)
[illegible] (passiv-
ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು [illegible]
– [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ [illegible]
[illegible] (ಅಕ್ಷಿ + [illegible]) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ಅಧ್ಯಯನಾರ್ಥಸ್ಯ ಧಾತೋ: ಇತಿ: ಇಲ್ಲಿ ಭವತಿ ಎಂಬ
ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನಿಬ್ಬರ ಅನುಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಹೋಲಿ
ಸಬಹುದು. ಕಾಲಿದಾಸನ ಅನುಪ್ರಾಸಗಳಾದರೋ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ
ಯು ಅನುಪ್ರಾಸಗಳ ಸಾರಲ್ಯವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಉತ್ತಿಸರ
ಜನಗಳಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದೇ. ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅದ
ಕವಿಂಯು-ಸೀಲತಿ ಭಲತಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ, ಸ ಅಲಂಘ್ಯಾಯಾಯ:
ನಲಿಲಂ ನಲಿಲಂ ಲವಣಾರ್ಣವಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ತಿಸರಲಿನ
ಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಪರಿಯೋಗಿಸಿದರೆ, ಕಾಲಿದಾಸನ ಪ್ರಾಸಗಳು
ಸ್ವಲ್ಪ ಲಲಿತವಾಗಿ ತೆ-ವಾಂದಾಕಿನೀ ಭಾತಿ ನಗೋಪಕಂಠೇ
ಮುಕ್ತಾವಲೀ ಕಂಠಗತೇವ ಭೂಮೇ:, ಮಾಯೂರೀ ಮದಯತಿ
ಮಾರ್ಜನಾ ಮನಾಂಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಮಕಸರ್ಗವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ
ರಘುವಂಶದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆರಡರ
ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕ್ಲಿಷ್ಟ ಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣು
ವೆವು. ಉದಾಹರಣೆ ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ ನಾಟಕದ ಅಂತ್ಯ
ದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಅನುಪ್ರಾಸವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು:
ರಥಾಂಗನಾಮನ್, ವಿಯುತೋ ರಥಾಂಗ ಶ್ರೋಣಿಬಿಂಬಯಾ
ಅಯಂ ತ್ವಾಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ರಥೀ ಮನೋರಥ ಶತೈ: ವೃತ:॥
ಇಲ್ಲಿ ರಥ, ರಥಾಂಗ ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದಗಳು ಪುನರುಕ್ತವಾಗುವವು.
ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಷ್ಟವೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.
ಶಬ್ದ ಘಟನೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಾದರೋ ಇದರಿಂದ ಸುಲಭವಾ
ಗಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಉದಾಹರ
ಣೆ ಶಿಶುಪಾಲವಧದ ಅನುಪ್ರಾಸ

ಯಾಗಿ ಚಿತ್ರ ಧ್ಯಾನ ಬಹಳ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದ
ಲೆ ಕಷ್ಟಗಳು ಒಳ್ಳೆ ಯತಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸತಕ್ಕದ್ದು:
ದುಃಖಾರ್ತ ಶೀತ್ಯ ವಿಷಯಾಪ್ತ ಕೇಶ: ಸಂಸಾರ ಕಾಂತಾರ ಪಥಾಂತ ಕೇಶ
ಆಮ್ನಾಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರೇಕ್ಷ ವಿಮೋಕ್ಷ ಮಾರ್ಗಂ ಮಾರ್ಗಪ್ರಕಾಶ ...
ಇನ್ನೊಂದು ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಷ್ಟಮೋಪಾಸನ ವ್ಯಾಸದಪರ
ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಹೇಳುವ ... ವ್ಯಾಸವನ್ನು ದರ್ಶ
ಮದೇವ: ಅಪಾರ ವೀರ ಸಂಸಾರ ಪಾರಂ ಪ್ರೇಮ್ಣ: ಅಪಾರ...
ಕೇತರದ ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಾಸವನ್ನೆಲ್ಲ ಯತಿಗಳು ಕಾಲ
ನನಗೆ ಕಾಲಾತೀತವಾದ ಬತ್ತಿ ಹೇಳುವರು ಸುತ್ರ್ಯ. ೨೦
ದೇವ ಮತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು
ಪರಸ್ಪರ ಹೇಳಲಿದರೆ, ಅಷ್ಟೋಪಾಸನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಬುದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದವರನ್ನು
ಲಾಭಕರ ಮಾನ ನಾಗಾಭರಣ. ಅವರ ಕುಲದಲ್ಲಿ
ಇಂಥ ನಿತ್ಯ ಬಂಧನ ಯತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಾಂತನ, ದುಃಖ/ನ
ಇತ್ಯಾದಿ ಕೆಲವು ಶಬ್ದ ನಲ್ಲುಪದಿತವಾಗಿದ್ದವು ಕಾಲದ
ನನು ಅಲ್ಲಿನನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಬೇರೆಲ್ಲ; ಕುಮಾರಸಂಭವದ ... ನೇನ ನಡೆದಾರಂಭಿಸಿ
ಕಾನೇನನರದ ಅಭಿನವ ಕಾಲದಾಸನ ಇದೇ ರೀತಿ
ಯದ ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಸ. ಅಷ್ಟೋಪಾಸನದಲ್ಲಂತೂ 'ದುಷ್ಕರ', ತೃಷ್ಣಾಸ್ಪದ
ಶಬ್ದಗಳು ಎಲ್ಲ ಉಪಯುಕ್ತ. ನಾಗ. ಇದೇ ರೀತಿ
ಕಾಳಿದಾಸನ ಛಂದೋಗ್ರಂಥ ಅರಸ್ಯಂತ ಅಷ್ಟೋ
ಪಾಸನ ಛಂದಸ್ಸು ನಡುವೆ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. (... ನಿಂದ ... ಗ್ರ ...
ತ್ತ ... ಮಾಡಬಹುದು)

ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗ ಸುಖವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡನ್ನಾಗಿದ್ದ
ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವರು. ಅವನ್ನು ತ್ರಿಗಿ ಬಂದು ಹಂಚಬಗಾಬನಾ
ದರ್ಶನವನ್ನು ಅವರನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದಾಗ ತನ್ನ ಪರಿವಾರ
ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕಾಣುವರು, ಚಿತ್ರಲೇಖೆ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ
ದಿಗ್ಗಜರು, ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದಂತೆ
ಆಗ ತನ್ನ ದೇಹದ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದು
ಸಂಪೂರ್ಣತೆ ಇದ್ದಿಲ್ಲ, ದೇವರು ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಲು, ಅವರು
ಹೇಳಿದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಬೇಕೆಂದೇ ಆಗಲೆಯ
ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪರ ಚಿತ್ರ ರಾಜನು ಚಿತ್ರ
ಲೇಖೆಯಾಗಿ ಮಲಗಿದಾಗ ಅವರ ದರ್ಶನವರು. ನಿಯಮ ಮತ್ತೆ ಕಲ್ಪಿ
ಬಲರಾಗಿ ರಾಜನು ಮನ್ನಿಸಲು, ತನ್ನ ಮಗನು ಚಿತ್ರಗಳೂ
ಮಹತ್ವಗಳ ರಾಜ ನಮೂನೆಗಳು ತೆರಲು ಬಂದು ಹೋರಾಟಗಳ
ಲು, ಚಿತ್ರಲೇಖೆ ಅವರನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದಾಗ
ಧರ್ಮರು ಬೇಕೆಂತಲೇ ಮಿಂಚು ಹೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದಾಗ
ಬಾರ್ಕಿಯು ಬದಿಗೆ ಹೋದ ಅವರನ್ನು ಕಾಣದೆ ತಮ್ಮ
ನ್ನು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಬಂದಾಗ ಅವರನ್ನು ಕಾಣದೇ ತಮ್ಮ
ನಾಗವಲ್ಲಿ ಮನ. ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟು ಹೊರಟು ವಿಹರಿಸುವವನ್ನು
ಬಂದಿತ್ತೆ ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರ ತನಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವವನು. ತಾನ್ನು
ಕಂಡು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿ ಕಂಡಿತು ಗಂಡು ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಆತ್ಮ
ತನಗೆ ಅವನೊಡನೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದವಳು ಉತ್ತರಿಸಿದಾ
ಗ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮಾಡದ ಬರುವಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ಆಗ ಮತ್ತೆ
ನನ್ನ ಅವರನ್ನು ಪುತ್ರನು ಇದರಿಂದ ಕ್ರಮ ನಾಗದೇವತೆ
ನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಮನ ಹೇಳುವನು. ಇದರಿಂದ ಕ್ರಮ, ನಾಗದೇವತೆ
ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಕೋರಿ, ಶಾಪಗಳ ವಿಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಿತ್ತು

ರು, ಶಾಪ-ಗಂಧರ್ವರಾದ ವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವರ ಶಾಪ ವಿಮೋಚನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಯೇ ಬರುವನು.

ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರದ ಪ್ರಕಾರವಾದರೆ ಇವರಿಬ್ಬರ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಣಯವು ವಿಪ್ಲವಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರತಿಕನಾಗಿ ನಾರದ ಋಷಿಯು ಅವರನ್ನು ಮನುಷ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಶಪಿಸಿದ್ದಂತೆ. ಪ್ರಬಂಧಕಾರ ವಿಕ್ರಮ ಇವರಿಬ್ಬರು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ, ಅಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ವಿಜಯೋತ್ಸವವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಲು ರಂಭೆಯ ನರ್ತನವೇರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತಂತೆ. ಆಗ ಅವಳಿನ್ನೂ ಅಪಸ್ವರವಾಗಿ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸಿದ್ದಳು ಎಂದು ಪುರೂರವನ್ನು ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿದಾಗ ತುಂಬುರುವಿನಿಂದ ಶಪಿತನಾಗಿ ಊರ್ವಶಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವನಂತೆ. ಕಡೆಗೆ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣ ಋಷಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಅವಳನ್ನು ಪಡೆದನೆಂದು ಕಥೆಯ ಸಂಗ್ರಹ.

ಇವೆಲ್ಲಾ ಆಕರಗಳಲ್ಲೂ ಉಲ್ಲೇಖದ ಸಮುದ್ರಯ್ಯ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಬಂದಿರುವದೆಂದರೆ ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಅಲ್ಲಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಬುಧಸುತ್ತ ಇಳೆ ಇವರ ಮಗನಾದ ಪುರೂರವನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಂತರ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾಗಿ ಅನೇಕ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಕೇಶಿ ಯೇ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಸಪ್ತ ದ್ವೀಪಗಳಿಗೂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನಂತೆ. ಇವನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮರುಳಾದವಳಂತೆ ಊರ್ವಶಿಯೇ ಇವನನ್ನ

ಹೇಳಿದಂತೆ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು, ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ,
ಅರ್ಥ, ಕಾಮಗಳು ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತವುಗಳಾಗಿ ಇವನಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಮ್ಮ
ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಾರೆಂದು ಇವನ ಅಭಿಮತವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದಾಗ
ಧರ್ಮನಿರತನಾದ ರಾಜನು ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಹೊಗಳಿದಾಗ ಅರ್ಥ
ಕಾಮಗಳು ಕುಪಿತರಾಗಿ ಇವನನ್ನು ಶಪಿಸಿದರಂತೆ. ಈ ಶಾ
ಪದ ಫಲವಾಗಿಯೇ ರಾಜನು ದರಿದ್ರನಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸದ
ಪಥದಲ್ಲಿ ಅಲೆದನಂತೆ, ಆದರೆ ಧರ್ಮದೇವತೆಯ ಅನುಗ್ರ
ಹದಿಂದ ಶಾಪವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಧರ್ಮಿಷ್ಠನಾಗಿ ಬಾಳಿದನು
ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ವಂಶವು (ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ)ವಾಗಿ ನೆಲೆಸುವಂ
ತೆ ವರವನ್ನೂ ಪಡೆದನಂತೆ. ಹಾಗಿರುತ್ತಾ ಊರ್ವಶಿಯೊಡ
ನೆ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸುವಾಗ ಕೇಶಿಯೆಂಬ ದೈತ್ಯನು ಊರ್ವಶಿ
ಯನ್ನು ಅವಳ ಸಖಿಯಾದ ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ
ದಾಗ ವಾಯವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಆ ದಾನವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು
ಪಾರುಪಡಿಸಿದನಂತೆ. ಕೇಶಿಯು ಇಂದ್ರನ ಶತ್ರುವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಆ
ತನನ್ನು ಕೊಂದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನ ಮೈತ್ರಿಯು ಲಭಿಸಿ ಆತನ
ಸಭೆಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಲಕ್ಷ್ಮೀ
ಸ್ವಯಂವರವೆಂಬ ನಾಟಕವನ್ನು ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರು ನಟಿಸುತ್ತಿ
ದ್ದಾಗ ಊರ್ವಶಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಗಿ ನಟಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಮೋಹದಿಂ
ದ ಪ್ರಮತ್ತೆಯಾಗಿ ತನ್ನ ಪಾತ್ರಾಭಿನಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಮಾಡಿ ಭರತ
ನ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳಾದಳಂತೆ. ಆ ಶಾಪದ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ
ಕೆಳಗಿನ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದಳಂತೆ. ಶಾಪವಿಮುಕ್ತಳಾದುದನ್ನು ಮನ

ಮಹಾರವನ್ನು ಹೊರತು ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ಎಂಬುವುದನ್ನು ವರ್ಣಿ
ದಬ್ಬಂತೆ.

ಈ ನಾಟಕವು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆವರ್ತಿಯಲ್ಲಿ
ಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ಇತಿಹಾಸ ಬಂದಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ
ಕಾಳಿದಾಸನಕ್ಕೆ ಅನ್ನು ಹೋಲುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿ
ಸಬಹುದು. ಇದಂತೆ ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ
ಕಥೆಯೇ ಕಾಳಿದಾಸನ ನಾಟಕವನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿರಬೇಕೆಂದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಮರ್ಶಕರಾದ Sri S.K. De (Q.J.M.S. XVI. Part I
ಪುಟ (೧೦೫)) ಮತ್ತು M.B. Emeneau JAOS. Vol LXXXII pp 41-45 ಇವರಿಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿ
ವಂಶ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಾಳಿದಾಸನಿಗಿಂತ
ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿತವಾದವುಗಳು, ಉಳಿದ ಪುರಾಣಗಳು
ಗುಪ್ತರ ಕಾಲದ ನಂತರವೇ ಈಗಿನ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆ
ದವೆಂದು ಪುರಾಣ ವಿಮರ್ಶಕರೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪಿರುವರು.*
ಉಪಸಂಹರಿಸುವುದಾದರೆ ಇಷ್ಟು

*: ಒಂದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು
ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಳಿದಾಸನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಪ್ರತಿಭೆ
ಸ್ವತಂತ್ರ ತನ್ನ ಶೈಲಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ
ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಪ್ತ
ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನು ಜೀವಿಸಿದ್ದನೆಂಬ ವಾ
ದವು ಅನಾದರಣೀಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಮೊದ
ಲನೆಯ ಶತಕದಲ್ಲಿ - ಆಗ ಮಾತ್ರ ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರನು ವಿದಿಶೆಯ
ನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು - ಆತನಲ್ಲಿದ್ದಿರ
ಬೇಕೆಂದು ಉಪಸಂಹರಿಸುವೆವು.

x. next para.

ಬುದ್ಧಚರಿತದ III. xiii ರಿಂದ xxiv ವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು
ಕಾಳಿದಾಸನ ರಘುವಂಶದ VII. v ರಿಂದ xii ರವರೆಗಿನ ಶ್ಲೋಕ
ಗಳ ಅನುಕರಣಾರ್ಹವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಹೀಗೆ [illegible] ಇದರ
[illegible] ಕೆಲವು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿ
ರುವದು. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ಮದು
ವೆಗಾಗಿ [illegible] ಸ್ವಾಗತ [illegible] ಬುದ್ಧಚರಿ
ತದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನು ವಿಹಾರಕ್ಕೆಂದು ಅಲಂಕೃತನಾಗಿ ಹೊರಟು
[illegible] ಸ್ತ್ರೀಕಲ್ಪ
ಭಿಕ್ಷುಕ, ರೋಗಿ ಮತ್ತು ಸಾಯುವವನಂ [illegible] ಹಿಂತಿರುಗುವ ದು
ಶ್ಯ ಕಂಡು ದುಃಖಿತನಾಗಿ [illegible]
ಇಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನು ಅಲಂಕೃತನಾದ [illegible] ನೋಡುವ [illegible]
ಪತಿಯರು ಪರಪುರುಷನ [illegible] ನೆಂದು [illegible]
ರೆಂಬುವದು ಬುದ್ಧನ [illegible] (III. 22) [illegible]
ರುದ್ಧೆ: [illegible] ಮನುಷ್ಯನ [illegible]
[illegible] ಬರೆದಿರಬೇಕೆಂದು [illegible] ವಾದಿಸಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸ
ನ [illegible]

[illegible] ಪ್ರಜಾ: [illegible]
[illegible] ಬಂಧುನಾ।
[illegible] ಇತಿ
[illegible] ॥೧೧

[illegible] ಶ್ಲೋಕ [illegible] ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ
[illegible] ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಬರೆದಿರಬಹುದು.
[illegible] ಹೇಳಿದ್ದು ..x.

೪- ಪ್ರಾಚೀನಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತ ಶಬ್ದಗಳು.

ಕಾಳಿದಾಸನ ಕೆಲವು ಪದಗಳಿಗೆ ಆಧುನಿಕ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲದಿರುವುದು ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿಸ್ತುವಿನ ಅನಂತರ ರೂಢಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸಂಹಾರ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಕೊಲ್ಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ರಾವಣಸಂಹಾರ, ವೇಣೀಸಂಹಾರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆದರೆ ಕಾಳಿದಾಸನು ತನ್ನ ಪ್ರಥಮ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಋತುಸಂಹಾರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿದೆ. ಗ್ರೀಷ್ಮಾದಿ ಆರು ಋತುಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿರುವುದರಿಂದ - ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಋತುಸಂಹಾರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಕ್ಷತ್ರಿಯಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ... ವ್ಯಾಕರಣ ... ಪ್ರೀತಿವಿಷ್ಣುತ್ರಿನ

೨ ನೇ ಅಂತಿಯಾಳ ವ್ಯಾಕರಣ

... ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಶಿತಾನೆಂಬ ನೇ ಇದ್ದು ಅತಿಚೀನ ರಾಮರು, ಆದಿಯುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ತಾನೆಂಬ ... ತನ್ನನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣೆಂದು ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ... ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಪುರಾಣ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ

೪ ಮಾ. ನ ಸಂ+ಭಗ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪುರಾಣ ...

ಯುಕ್ತವಾದುದನ್ನೆ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಗಂಡು ಆಡಾಗಿದ್ದಾಗ ಹೆಣ್ಣು ಆಡನ್ನು [illegible] ತನ್ನಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಗಂಡುಕುದುರೆ ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು, ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ನೀಡಿದರೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಸಮಭವತಾಮ್ ಎಂಬ ಲಙ್ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ (Imperfect) ಯಷ್ಟೆ. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಕಾಮುಕರಾಗಿ ಮೈಥುನವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕಾಳಿದಾಸನು ಕುಮಾರಸಂಭವ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿಡುವಾಗ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಅರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ದಂಪತಿಗಳ ಪ್ರಥಮ ಸಮಾಗಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಾವ್ಯನಾಮದರ್ಥವನ್ನು ಕುಮಾರಸ್ಯ ಸಂಭವ: ಎಂದು ಹೇಳದೆ ಕುಮಾರಾರ್ಥ: ಸಂಭವ: ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಇದುವರೆಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅನೌಚಿತ್ಯವು ಪರಿಹೃತವಾಗಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕುಮಾರನ ಜನ್ಮವೇ ಕಾಳಿದಾಸನ ಅಭಿಮತವಾಗಿದ್ದರೆ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈಗ ತಾರಕವಧಾಂತವಾಗಿರುವದಷ್ಟೆ. ಕೆಲವರು ಜನ್ಮದ ಫಲಿತಾಂಶವಾದ ತಾರಕವಧವಿಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಯೋಚಿಸುವರು. ಈ ಅನುಚಿತವಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸುವದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಪ್ರಾಚೀನಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿರಬೇಕು.

ಧನ = ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು [illegible] ಅಂತರ್ [illegible]
ದಲ್ಲಿ- [illegible] [illegible] ಪರ್ವೋದ: [illegible]
[illegible] - [illegible] ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. [illegible]
ಅರ್ಥವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಅಭ್ಯಂತರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾಳಿದಾಸನಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ಅರ್ಥ ಮೇಲೆ [illegible]
[illegible]. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಬಂದ ನೇಕ ದಲ್ಲಿ- [illegible]
ಅಭ್ಯಾಸ [illegible] [illegible]: ಎಂಬಲ್ಲಿಯು, [illegible]
[illegible] ಎಂಬ [illegible] ದಲ್ಲಿಯು ಉಪಯುಕ್ತ
[illegible] ಎಂಬ [illegible] ಕಾಲದಲ್ಲಿಯು
[illegible] ಎಂಬ ಅರ್ಥವು [illegible] [illegible]
[illegible] ಎಂಬ [illegible] ಬಂದಿದೆ.
[illegible] ತಿಳಿಯುವ [illegible] (ಅಭ್ಯಾಸ [illegible]-

ಅಭ್ಯಾಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ [illegible] ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ [illegible]
ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ) [illegible] [illegible]
[illegible]. ಉದಾ: ಶಾಕುಂತಲ II.- [illegible]: [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]: [illegible]
[illegible] ಎಂಬ [illegible]

ಕಾಳಿದಾಸನು [illegible] ಆಚಾರ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದು
[illegible] (ಕುಮಾರ VI. 31) [illegible]
[illegible] ಎಂದು [illegible]. [illegible]
[illegible] ಎಂದು [illegible] ಇತಿ [illegible]
- [illegible] (ಶಾಕುಂತಲ IV) ಇಂಥಾ [illegible]
ಎಂದು [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲುಳ್ಳ ಸ್ನೇಹ ತೋರುವ ನೋವ ಶಂ ಜಲಯಾಯು' ಆ
ವನಾಂತಾ ದೋದಕಾಂತಾತ್ ಪ್ರಿಯಂ ಯಾಂತಮನುವ್ರಜೇತ್'
ಎಂದೂ ವಶಿಷ್ಠ XI. ೧೪ ರಲ್ಲಿ 'ಆನಿಲಯಾಂತಂ ಅನುವ್ರ
ಜೇದನುಜ್ಞಾನಾದ್ವಾ' ಎಂದೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರಬೇಕಾಗು
ತ್ತಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕುಮಾರ VII ಆರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂಧುಸ್ತ್ರೀಯರ
ನ್ನು: ಪತಿಮಿತ್ರವತ್ಯಾ: ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಬಂದಿರುವ ಜೀವದ್ಭರ್ತೃಕಾ: ಜೀವದ್‌ವತ್ಸ್ಯಾ:' ಹೆಂಗಸರೇ ಅಲ್ಲಿ
ಯೆನ್ನುವವನು ವಧುವಿನ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಆತನನ್ನಿ
ದಿರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನೇ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಂತಿದೆ. ಹಾಗೆ
ಯೇ ಶಾಕುಂತಲದ V ತ್ವಯಿ ತು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಂ ಬಂಧುಕೃತ್ಯಂ
ಪ್ರಜಾನಾಂ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸ್ಮೃತಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಬಂಧುಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದಂತಿದೆ.

ಈ ಬಂಧುಶಬ್ದದ ಪರಿಶೀಲನಾವಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿ
ದಾಸನು ಮೇಲ್ಕಂಡ ರೀತಿದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದಾರಬಂಧು: ಎಂದು
ಹೇಳಿದ್ದು ರಘುವಂಶ XIV ರ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ವೈದೇಹಿಬಂಧೋ:
ಹೃದಯಂ ವಿದದ್ರೇ' ಎಂದಂದದ್ದು ನಮ್ಮ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದೇ
ಬರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಈ ಪ್ರಾಚೀನ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಧುಶಬ್ದ
ಕ್ಕೆ ಸಮೀಪದ ಜ್ಞಾತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದು ಗಂಡನ ಬಂಧು ಹೆಂಡತಿ,
ಹೆಂಡತಿಯ ಬಂಧು ಗಂಡನೆಂದೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಜ್ಞಾತಿ
ಬಂಧು ವಿವೇಕವನ್ನು ಶಾಕುಂತಲದ V ನೆಯ ಅಂಕದ ಪ್ರ
ಖ್ಯಾತವಾದ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ - ಅತನುಷು ವಿಭವೇಷು ಜ್ಞಾತಯ:
ಸಂತು ನಾಮ ತ್ವಯಿ ತು ಪರಿಸಮಾಪ್ತಂ ಬಂಧುಕೃತ್ಯಂ - ಎಂ
ದು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದಂತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಶ್ಲೋಕ

ಉತ್ಸವೇ ವ್ಯಸನೇ ಚೈವ ದುರ್ಭಿಕ್ಷೇ ಶತ್ರುವಿಗ್ರಹೇ
ರಾಜದ್ವಾರೇ ಶ್ಮಶಾನೇ ಚ ಯಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ಸ ಬಾಂಧವಃ ||
ಪ್ರಾಚೀನ ಸೂಕ್ತಿಕಾರರ ಬಂಧು ಶಬ್ದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ
ತರುವಂತಿದೆ.

ದರ್ಶನಂ - ಇದಕ್ಕೆ ಬರೀ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವು
ಮಿತ್ರ ಕಾಲಯಾಪನಕ್ಕೆ ತೋರುವರು. ಉದಾ: ಶಾಕುಂತಲ
III ಅಂಕ - ಶಕುಂತಲಾವಸ್ಥ ನಾಮ ಕೋ ಮದೀಯಸ್ಯ
ನ ಅಸ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರಿಯ ದರ್ಶನಂ; ಶಿಶುಪಾಲ
ನಿಮಿತ್ತ V ಅಂಕ - ಸಂತ್ರಿ ಪರಿಷದ್ಯುಪಶ್ಲೇಷಮೂಲ
ದರ್ಶನಂ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಉದಾಹ
ದರ್ಶನಾಂತರ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ತೋರುವ ಬಹು ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ
ಅರ್ಥವು ಹಾಗಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಷಡ್ದರ್ಶನ,
ಇವನ್ನು ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥ [illegible]
ಯೋಗ ದರ್ಶನ ಇತ್ಯಾದಿ.
ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗ ಬಹಳ ದರ್ಶನಗಳನ್ನು
ಸೂಚಿಸಿ ಸಾಗಿಸಿ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಇತಿ ಕೌಟಿಲ್ಯ ದರ್ಶನಂ ಎಂದು ಹೇಳುವವರು.
ದರ್ಶನ ಶಾಸ್ತ್ರ, ನ್ಯಾಯ ಮೀಮಾಂಸಾ
ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಬಂದಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿ
ಯ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಕಾಲಾನು ಪ್ರವೃತ್ತಿ
ಸಹಿತವಾದ ದರ್ಶನಾಂತರವಾಗಲಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ನಿರ್ವಾಣ - ಇದನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸನು ಎರಡು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಒಂದನೇದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ನಿರ್ವಾಣ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಆತ್ಯಂತಿಕ ನಾಶ - ಉದಾ - ನಿರ್ವಾಣಭೂಯಿಷ್ಠಮಥ (ಅಸ್ಯ!) ವೀರ್ಯಂ - ಕುಮಾರ III. 52. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಮನ ವೀರ್ಯವು ಬಹುಶಃ ನಾಶವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ನಿಷ್ಠಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತ ವ್ಯಸಂಹಾರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು. ನಿರ್ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಪೂರ್ವಕದ ಅರ್ಥ. 'ವಾ' ಧಾತುವಿಗೆ ನಿರ್ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿ ಕ್ಷಯವಾಗಲು, ಇದರ ನಿಷ್ಠಾ ರೂಪ (past passive participle) ನಿರ್ವಾತ ಎಂದಾದರೆ, 'ತ' ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ನಕಾರಾದೇಶ 'ನಿರ್ವಾಣೋsವಾತೇ' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿ ಸೂತ್ರದಂತೆ 'ನಿರ್ವಾಣೋsವಾತೇ' ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಷ್ಠಾ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ವಾತ, ನಿರ್ವಾಣ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ. ಅರ್ಥಾತ್ ನಿಷ್ಠಾ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ವಾಣ, ನಿರ್ವಾಣ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೌದ್ಧರು ಬೀಜ ಎಂದಾಗಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಬೌದ್ಧರು ದೀಪ ಎಂದಾಗಿಸಿರುವರು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೋಲುವಂತೆ ಜೀವನ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಷ್ಟವಾಗುವ ಪ್ರಾಣಿ ರೂಪವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ಕಾಳಿದಾಸನು ಈ ತನ್ನ ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ತಂದೆಂದು ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದವರು ವೇದಾಂತಿಗಳು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರು. ಮರಣಾನಂತರ ದೇವತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ, ಮರಣಾನಂತರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ 'ನಿರ್ವಾಣ' ವಾಗಿರುವ ಚಿತ್ತಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆತ್ಯಂತಿಕ ಸುಖವೆಂಬ ಎರಡನೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಎರಡನೇ ಅರ್ಥವು ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿತ್ತು. ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ III ರಲ್ಲಿ ಇದು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ: ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ: ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಣಾಯ ತರುಚ್ಛಾಯಾ ತಪ್ತಸ್ಯ ಹಿ ವಿಶೇಷತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ತಪ್ತನಾದವನಿಗೆ ಮರದ ನೆರಳು ಸುಖವನ್ನುಂಟು

ಹುಟುವದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರೀ ನಿತ್ಯ ಮಾತನಾಡುವ
ಮನದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಬುದ್ಧನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಸಂಸಾರ
ನಾಶವೆಂದರ್ಥವಿದ್ದು, ಎರಡು ಮರುಜನ್ಮವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ
ನಂತರ ನಿರ್ವಾಣವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದವರು ಕಾಲಕ್ರಮೇ
ಣ ಈ ಅವತರಣವನ್ನು ಹೇಳಿಕ್ಷೇಪ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿಯೇ ಉಪಯೋಗಿ
ಸಲಾರಂಭಿಸಿರಬಹುದು.

೫ - ಜ್ಯೋತಿಷ ಹೋರಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ಇವ ಉಪಯೋಗ

ದನ ನಂಬುವದು ಅತಿ ಹೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂದು ಈಗಿನ ನವ್ಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬರುತ್ತಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿ ವೃತ್ತಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕಾಲಿದಾಸಾದಿಗಳ ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕಾದಿ ಶೀಲಲಿಪಿದವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಪ್ರಥಮ ಮಂಗಳದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಥಮ ಮಂಗಳದಲ್ಲಿ 'ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ ಶುಭಮಸ್ತು ನಿತ್ಯಂ' ಬರದಲ್ಲಿ 'ಲೋಕಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು' ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಕಲ್ಯಾಣ ಬಯಸುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಲಗಣನೆ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುವರು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಜಾತಕವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದ ಮನೆ ಮೊದಲು ನೋಡುವವನಾಗಿದ್ದ ವರ ಪ್ರಸಾರದಿಂದ ಜೋತಿಷಿಯನ್ನು ನೋಡುವ ಕರ್ತವ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳ ಬಂ ಲೋಕವಿಚಾರಕನಾದುದರಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮ ನಿಯಮ ಜೊತೆಗೆ ತಿಳಿಯದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ದಕ್ಷಿಣಾಯನ್ನು ನಾವೆಲ್ಲಾ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು ಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಜ್ಯೋತಿಷದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜಕಾರಣದ ಬ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಶ್ರೀ ಮಹಾವೈದ್ಯ ಶಾಂತರ ಮೇಲು ಇತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಶ್ರೀನಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ ವಿಧಾತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣಯುತ ಗಾಯತ್ರಿಂ ಹೀನದಲ್ಲಿ - ಯಜ್ಞಾಂ ಅರಣ್ಯಂ

ಪುರುಷಾವರಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಿಯಂವದನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು
ಓದುತ್ತೇವೆ. [illegible] ಪರ್ವತಗಳಿಂದ
ವ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದೆಯೂ ಉದ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಕಾಲದ
ಸೂಕ್ತಿಗಳು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರ ಸಾಧನ
ವನ್ನೇ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತ, ಆ ಕಾವ್ಯ ಸಾಗರದೊಳಗಿನ
ಸಾಕ್ಷಿ ಸಲಹೆ, ಸಾವಿರ ಸೊಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕವಿಗಳ
ನ್ನೇ ದುಸ್ತರವೆ? ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಾಹಿತಿಗಳಾದ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರು
ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದಂತೆ ಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ಕವಿ ಹೃದಯಗಳು
ಉಪ್ಪಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ~~[illegible]~~ ದಿಂದ ಪರಕೀಯವಾದ
ವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. [illegible] ವಿರೋಧಿಸುವ ವೇದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ
ಸಬಲಂ ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು [illegible]. ಇದನ್ನೇ ಪತಂಜಲ
ನಾರದರು ಹೇಳಿದ [illegible]. ಇದನ್ನೇ [illegible] 'ಎಂದು ನಾಂ
ಪರಮರ್ಷಿಗಳು' ಯೋಗ: ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ನಿರೋಧ: 'ಎಂದು ನಾಂ
ದ್ಯ.
ಕಾಳಿದಾಸನ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ ಪರವಾದ ರಘುವಂಶ, ಕುಮಾರಸಂಭ
ವ ಕಾವ್ಯಗಳು ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ [illegible] ನೀಡಿಯುವುದ
ದ ಕಾವ್ಯಗಳು [illegible]. ದುರ್ದೈವ ಗಾಂಧಿಯನ್ನು
ತ್ತವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿವೆ. ದುರ್ದೈವ ಗಾಂ ನಯನ್ನ
ಬಂದು ಆರಂಭಿಸಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ [illegible]
ವಂಶದಲ್ಲಿ ಬಂದ ರಘುವನ್ನೇ ಕಾವ್ಯ ಧೀಮಂತನ ಮು
ಗದ ಸಾರ [illegible] ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ [illegible]
[illegible] ಕುಮಾರಸಂಭವದ ಎರಡನೆಯ
ಸರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಕುಮಾರಸಂಭವದ ಎರಡನೆಯ
[illegible] ಭಾಸ್ವಂತಿ ರತ್ನಾನಿ ಮಹೌಷಧ್ಯ: [illegible]
[illegible] ದುದುಹು: ಧರಿತ್ರೀಂ.

ಇಲ್ಲಿಯು 'ದನದ ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವ' ಅರ್ಥದ ದುಹ್ ಧಾ-
ತುವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿದುದು ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕೆ-
ರಳಿಸುವಂತಿದೆ. ನಮ್ಮ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೂಮಿಯು ಗೋ-
ರೂಪವನ್ನೇ ಧರಿಸಿ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ರಾಕ್ಷಸ-
ರ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರರನ್ನು ಕೂಡಿ-
ಕೊಂಡು, ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರಶಾಯಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ
ಮೊರೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತಹ ಋಷಿಕಲ್ಪನಾ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಯಾದ ಕವಿಯು
ಉಪನಿಷದ ಋಷಿಗಳು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನೇ ಅನು-
ಸರಿಸಿ ಯೋಜಿಸಿರುವನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ನಾವು ಪವಿತ್ರಂ
ಪ್ರಥಮಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಎಂದು ನಾಡಿದ ದೇಶವಲ್ಲವೇ ನಮ್ಮದು?
ಗೋರೂಪಿಣಿಯಾದ ಈ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತೀರ್ಥದ ಭಾಗ
ಗಳನ್ನು ನಾವು ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಋಷಿ-
ಗಳನ್ನು ನಾವು ಪೂಜಿಸುವೆವು 'ಗಾಂಧಿ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ
ಪುತ್ರರು 'ಋಷಿಭ್ಯೋ ನಾತಿಭಿನ್ನೇ ರಾಜನಿ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ
ದುರನ್ನೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಿಸಿ 'ಋಷಿಭ್ಯೋ ನಾತಿಭಿನ್ನೇ ಕವೌ' ಎಂ-
ದು ಕಾಲಿದಾಸನಿಗೇ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು.

೬ - ವೈದರ್ಭೀ ಸ್ವಯಂವರ.

ಇಂದುಮತೀ ಸ್ವಯಂವರ, ದಮಯಂತೀ ಸ್ವಯಂವರಗಳು
ಹೇಗೆ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವೋ, ಅಷ್ಟೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ
ವೈದರ್ಭೀ ಸ್ವಯಂವರವು ಕವಿಗಳ ಭಾವನಾಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅಧಿ
ಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ಇಂದುಮತೀ ಸ್ವಯಂವರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ
ರಾಜಕುಮಾರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಿತರಾಗಿ, ಸುನಂ
ದೆಯು ಅವರವರ ಪರಿಚಯಮಾಡಿಸಿಕೊಡುವಾಗ ಶೃಂಗಾರಭಾವ
ಗಳನ್ನು ಹೊಸಹೊಸತು 'ನರೇಂದ್ರಮಾರ್ಗಾಟ್ಟ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾ
ಗಿದ್ದರೆ, ಭಾವನಾಪ್ರಪಂಚವೆಂಬ ಬೆಳದಿಂಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ
Elysian ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ, ಕವೀಂದ್ರನೆಂಬ ಬಿರುದಿಗೆ ತಾನೇ ಅರ್ಹ
ನೆಂದು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿರುವವರ ಮಧ್ಯೇ, ವೈ
ದರ್ಭೀ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಾಂಗನೆಯು, ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೆಂಬ ಜನಕನಿಂ
ದ ಜನ್ಮತಾಳಿ, ವ್ಯಾಸನಿಂದ ಅಂತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿರಿಮೆಯ
ನ್ನು ಪಡೆದವಳಾಗಿ; ಕವೀಂದ್ರರನೇಕರ ಪರಿಚಯವನ್ನು
ಪಡೆಯುತ್ತ, ಕಾಳಿದಾಸನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅವನಲ್ಲೇ ಅನು
ರಕ್ತಳಾಗಿ ಅವನನ್ನೇ ವರಿಸಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭ. ಕವಿತಾ
ವನಿತಾ ಚೈವ ಸ್ವಯಮೇವಾಗತಾ ವರಾ ಎಂಬವಚ
ನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ~~ಕ~~ ಕವಿತೆಯೆಂಬ ಕಾಮಿನಿಯು
ತಾನೇ ಕಾಳಿದಾಸನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತೆಯಾದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು

ಆತನ ವಂಶನ್ನೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಿಸಿ ಬೀಳಿ ವಂಗಸನಬಹುದು
ನಂಬಾಗೀಲ ಬೀಪತಿಬೀವ ರಾತ್ರಿ ಯುಂಯುಂ ಯ್ಯ ತಿಲಾ ಯು
ಪತಿಂ ವಣ ನಾ।
ತದಿಂದ್ರ ಹಗಾನಲ್ಲ ಇವ ಶ್ರುವೇರ್ಶೇ ವಿವರ್ಗಾಭಾವಂ ವನ ಕಾರ್ಯಕರ್ಗ॥
ಈ ಹೊಸಕನ್ನೇ ಬರಿದಾಬ ರಿಂದ ಕಾಲದಾನನಕಿ ಬೀವತಿಮಾ ಕಾಲದಾನ
ನೆರದು ಬರುದಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗಾರಿಕೆ. ಈನ್ವಾಯಂವರರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ
ಯುನ್ನೇ ಪತಿಸು ತವಿಸ್ಯನಾಲನ ಕಿಂ ಬರ್ಲನಿಂದ ನಾಲನ
ಶ್ರುವಪ್ಪ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿ ಕೊಂಡನು.
ಪೂರಾತವೀನಾಂ ನಗಾ ನಾಪ್ರನಂತೇ ಕನಿಷ್ಠ ಗಾಧಿಷ್ಠಿತ ಕಾಲದಾನಾ।
ಅದ್ಯಾಪಿ ತಪ್ಪುಲ್ಪ ಕಾಲೇ: ಉಭಾಗರ್ ಉನಾಮಿಗಾ ನಾರ್ಥವತೀ ಬಭೂವ॥
ಕಿಂಬರ್ಲನ್ನ ಕಾಲದಾನನಿಗಾಗಿ ಯೋ ದಿಗನಲ್ಲುಟ್ಟು ನಂತರ, ಅದರ
ಬಕ್ತಿನ ಬರಲ್ಲು ಮಾಡಿನಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕವಿಯೋ
ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಬರ್ಲಿಗೆ ಹೆಸರಿಲ್ಲದಂ
ತಾಗಿ ಉನಾಮಿಕೆ ಯೆಂಬ ಹೆಸರೇ ರೂಢವಾಯಿತಂತೆ!

2- ಕಾಳಿದಾಸನು ಕಂಡ ಭಾರತವರ್ಷ.

ಹಿಮಾಲಯವನ್ನು ಪೃಥ್ವಿಯ ಮಾನದಂಡವೆಂದು ಕರೆದ
ಕವಿರತ್ನನು ಭಾರತವರ್ಷವು ಪೃಥ್ವಿಯ ಆದರ್ಶಭೂತವಾ
ದ ದೇಶವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಾಲಿದಾಸನ ರ
ಘುವಂಶಾದಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೋದಿದರೆ ಆತನ ಕಾಲದ ಭಾರತ
ವರ್ಷದ ಪರಿಚಯವು ಸಾಕಾದಷ್ಟು ನಮಗಾಗುವದು.
Alexander ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯರು ಅನೇಕ ದೇಶದ
ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದ ಪರಿಚಯವು ಇದ್ದಿತು. ಅವರಿಂದ
ತನನಿಕಟಂಬಾಲುಕಕಾರರಾಗಿ ತಿಳಿದು ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರ
ನು ಚರಿತ್ರಕಾರರ ವರ್ಣನೆಯು ಅವರ ಸಮಯವನ್ನು
ಮಾಡಿದ ಗ್ರೀಕ್ ಚರಿತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು Cunningham ಮಹಾಶಯರ
Ancient Geography of India ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ
ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ನಾವು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ.
ರಘುವಂಶದ ರಾಜರು 'ಆಸಮುದ್ರಕ್ಷಿತೀಶಾನಾ'
ಸ್ತರಂತೆ, ಅಂದರೆ ಅವರ ರಾಜ್ಯವು ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮ
ಸಮುದ್ರದವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತಂತೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವತಾರಕಾರ್ಯ
ವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ತನ್ನ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ದೇಹದೊಳಗೇ ಲೀನನಾಗಿ ಹೋ
ಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ವಿಭೀಷ
ಣನ, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನೆಂಬ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು
ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ನೆಲಸುವಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಹೋದ
ನೆಂದು ಕವಿ ಸೊಗಸಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಸರಿಯಾಗಿ

ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಆತನ ಕಾಲದ ಭಾರತ ಹಿಮಾಲಯದಿಂದ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಯವರೆಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳಿದ್ದು, ರಾಜಕೀಯೈಕ್ಯವೂ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುವ ದಕ್ಕು ಆಧಾರವಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅಂಗ, ಅನೂಪ, ಅವಂತಿ, ಕಳಿಂಗ, ಕಾಂಬೋಜ, ಕಾಮರೂಪ, ಕೇರಳ, ಕೋಸಲ, ಮಗಧ, ಮಲಯ, ಮಥುರೆ, ನಾಗಪುರ, ಪಾಂಡ್ಯ, ವಿದರ್ಭಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಜ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ರಘುವಂಶದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಯವನರು, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಹೂಣರು ಕಾಂಬೋಜರು, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಷ, ಕಾಮರೂಪ ರಾಜ್ಯಗಳು ಈಗಿನ ಅಫಘಾನಿಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುವಂತೆ. ರಘುವಿನ ದಿಗ್ವಿಜಯವು ಈಗಿನ ಆಫಘಾನಿಸ್ತಾನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗೆದ್ದು, ವಂಕ್ಷು ನದಿಯವರೆಗಿನ ದೇಶವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತಂತೆ. ಪಾಂಡ್ಯರು ಮುತ್ತಿನ ಹಾರಗಳನ್ನು ಉಪಹಾರವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರಂತೆ. ಅಯೋಧ್ಯಾ, ವಿದಿಶಾ, ಉಜ್ಜಯಿನಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಮೊದಲ ಬೇರೆ ರಾಜಧಾನಿಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕೆಲವು ವರ್ತಕರು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ದೂರದೂರದ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅನರ್ಘ್ಯಗಳಾದ ಸರಕುಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಶಾಕುಂತಲದ ಆರನೆ ಅಂಕದ ಧನಮಿತ್ರನ ಕಥೆಯಿಂದ ನಾವು ತಿಳಿಯ

ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಸಮಶೀತೋಷ್ಣ ತಗ್ಗು ಸಸ್ಯ
ದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮೇಘದೂತದ ಪ್ರಥಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾವು
ಕಂಡೆವು. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ವರ್ಣನೆ ಇನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ
ಲ್ಲ ನಂದು ಇನ ಬಹುದಾಗಿದರು, ಕೆಲವು ದೇಶದ ಇತರ ಭಾ
ಗಗಳಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ನಗರಗಳ ಬಳಿ ದನ್ನು ಇನ್ನು ಅನೇ
ಕ ಉದ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಒಳ ಧಾವತ್ತಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದುದನ್ನು ಇದರ
ಇಡೀ ಭಾರತ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಪ್ರ
ಟೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಬೆಳೆಸಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸ
ಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾಲ ದೇವಾಲಯ, ಸಮು
ದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿ ದಂ ಸೋಮನಾಥದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಇವೆ
ರಡನ್ನು ಇನ್ನು ಅನೇಕ ಕಾನಪ್ರಾಯಃ. ಉತ್ತಮವಾದ ಯಾತ್ರಾ
ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆಗ
ಕೈಲಾಸ ಇತ್ಯಾದಿ ಆ ಕಾಲದ ಪರ್ವತದ
ಸ್ಥ ಕಾಶ್ಮೀರ, ಗಂಧಮಾದನ, ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಕೃತಿ
ದಿವ್ಯ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಂನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿರತನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಸಮ
ಸ್ತೋದಯನದ ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮರಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಇ
ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೂವುಗಳು, ಮರಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಇ
ತ್ಯಾದಿಗಳ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಬೇಡರ ಮಲ್ಲಿಗೆ,
ದಾಸವಾಳ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕಮಲ, ಚಂಪಕ, ಅಶೋಕ, ಮಲ್ಲಿಗೆ,
ನೀಲೋತ್ಪಲ, ಶಿರೀಷ, ಕುರವಕ, ಇತ್ಯಾದಿ ಹೂವುಗಳು,
ಅಶ್ವತ್ಥ, ಆಲ, ದೇವದಾರು, ಭೂರ್ಜ, ಸಾಲ, ಇತ್ಯಾದಿ ಮರಗಳು,

ಹರಿಣ, ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು - ಇವೆಲ್ಲವು
ಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದುದನ್ನು ಕಂಡು
ಆತನ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಮೆಚ್ಚುತ್ತೇವೆಂದು ಬೆರಗಾಗುತ್ತೇವೆ,
ಮಲಯಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿ [illegible] ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ
ತಾಂಬೂಲದ ಬಳ್ಳಿಗಳು, ಬಂದ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನ ಆಲಿಂಗಿತಗಳು
ದ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಬಳ್ಳಿಗಳು, ಇವೆಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇವನ್ನೆಲ್ಲ
ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇವಿಷ್ಟು ಸಂನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಹೃದಯಂಗ
ಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದರು, ಆತನ ವನವನ್ನು ತಪೋವನ
ದ ಚಿತ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ [illegible] ಎಂದಾಗಲೂ
[illegible] ವಿಧ್ವಂತಿದೆ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟ [illegible]
ಹಿದರು ತಪೋವನಗಳಿಗೆ. ರಘುವಂಶ ಪ್ರಾರಂಭಗಾ
ಗುವ ದೇವ ವಸಿಷ್ಠನ ತಪೋವನದಲ್ಲಿ; ಶಾಕುಂತಲ
ದ ಆರಂಭ ಕಣ್ವನ ತಪೋವನದಲ್ಲಿಯಾದರೆ
ಅಂತ್ಯವಾಗುವುದು ಮಾರೀಚರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ;
ಕುಮಾರಸಂಭವದಲ್ಲಿ ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿಯರಿಬ್ಬರ
ಆಶ್ರಮಗಳ ವರ್ಣನೆಯೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದು, ಅವರಿಬ್ಬರ
ಜಗತ್ತಿನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ [illegible] ಇಂಥಾ ತಪಸ್ಸು
ನಮ್ಮ ಮುಂದಲ್ಲವೆ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣಬರು
[illegible] ತಪೋವನದ
ದಾಗಿದೆ. ಶಾಕುಂತಲ ರಾಜನು [illegible] ತಪೋವನದ
[illegible] ಮುನಿಯ [illegible]
[illegible] ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇಂತಹ ಆಗಿನ ಕಾಲದ ರಾಜರು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ನಿಜವಾದ ತಂದೆ
ಗಳೇ ಆಗಿದ್ದು ಅವರ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನೇ ಸದಾ
ಕಾಂಕ್ಷಿಸುತ್ತ, ಭಾರತವರ್ಷವನ್ನು ರಾಜನೀತಿ ಅಥವಾ ಒಳ್ಳೇ ರಾಜಂ
ತ್ರ ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರಂತೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಜನರಲ್ಲಿ
ಸಂಪತ್ತು ವೃದ್ಧಿಗೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅಂತವರಾಗುತ್ತ ದೇಶವನ್ನು ಸುವರ್ಣ
ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರಂತೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ರಘು XVIII
೬೦ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು;

ಖನಿಭಿಃ ಸುಷುವೇ ರತ್ನಂ, ಕ್ಷೇತ್ರೈಃ ಸಸ್ಯಂ, ವನೈಃ ಗಜಾನ್
ದಿದೇಶ ವೇತನಂ ತಸ್ಮೈ ರಕ್ಷಾಸದೃಶಮೇವ ಭೂಃ ॥

ಅಧಿಕತೆ ಈತನ ಭಂಡಾರದ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಾದಿಗಳು ವಿಪುಲ
ವಾಗಿತ್ತಂತೆ, ಹೊಲಗಳು ಧಾನ್ಯದ ಸುಗ್ಗಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದವಂತೆ, ವನ
ಗಳು ಆನೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದವಂತೆ, ಭೂಮಿ ಈತನ ರಕ್ಷಣೆಗನುಸ
ರವಾಗಿಯೇ ಭೂಮಿಯು ~~ಈತ~~ನಿಗೆ ಸಂಬಳವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತಂತೆ!
ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಬೆಳೆದು ಬೃಹತ್ ಭರತ
ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ದೌಷ್ಯಂತಿಯಿಂದ ಭಾರತದೇಶಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಸ
ರು ಬಂದದ್ದೆಂಬ ಕಥೆಯುಂಟು, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಶಾಕುಂ
ತಲೆಯ ಭರತನೇ ~~ಈ~~ ಹೆಸರಿಗೆ ಕಾರಣನೆಂಬುವ
ದಕ್ಕೆ ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕವೇ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ನೀಡು
ವಂತಿದೆ.

೮ - ಕಾಲಮಾನನ ಹಿಮ ಪರ್ವತ

[illegible]

[illegible]

ಕವಿ ಕಾಳಿದಾಸ [illegible] ಪಾರ್ವತಿ ಯೆಂದು ರೂಪಿಸಿ, ಅವಳನ್ನು ಶಿವ [illegible] ರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಹಿಮವಂತ ಪರ್ವತವು ಮೇರು ಪರ್ವತ [illegible] ಅತ್ಯುನ್ನತ ಪರ್ವತ [illegible]. ಮೇರು ಪರ್ವತ [illegible] North Pole ಎಂದು [illegible], [illegible] ಎಲ್ಲರೂ [illegible]. ಆ ಪರ್ವತ [illegible] ಯೆಂದು [illegible]. ಆದರೂ ಅದರ [illegible] ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ. [illegible] ಎಂದು [illegible] ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. [illegible]

[illegible] ಎಂದು [illegible]

[illegible]

ಆಧಾರವಾಗಿ [illegible] ಉಪಕಾರವಾಗಿದೆ [illegible] ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ [illegible] ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು [illegible] ವಾಗಿದೆ.

೯ - [illegible]

ಯಜ್ಞಭಾಗಭುಜಾಂ ವೃದ್ಧೈ ಪರವಿಂತಸ್ವಸಾ ಕೃಷಃ,
ಲಾಭಕ್ಷ್ಯ: ಅಗ್ರಾಮ್ಯವುಂ ಶೃಂಗಂ ಸುಮೇರೋ: ವಿಶಧೀಕೃತಂ
ಎಂಬ ಕಾಳಿದಾಸನು ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಮ
ವಂತನನ್ನು ಹೊಗಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಥವಾ ಮೇರು ಪರ್ವತಕ್ಕೆ
ಆಕಾರವನ್ನು ಯಜ್ಞೇಶರು ಅಷ್ಟದಳಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸಿದ್ಧ
ಲ್ಲ. ಬಂಗಾರದ ಪರ್ವತವಾಗಿ ಇದ್ದು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ
ತ್ರಿಕವಿದ್ದಾಗ, ಆ ಪರ್ವತವೇ ಕರ್ಣಿಕೆ ಇದರಿಂದ ಸೂತ್ರ
ಜಿನ ದೊರಕದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞೇಶರು ಇದರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ
ಬಿಟ್ಟು, ಕನ್ನಡ ದುರ್ಗೇ ಇದ್ದು, ನವವಿಧದಲ್ಲಿ ಯಾ ಉಪ
ರವು ಉತ್ತಿದ್ದ ಅವರಂ ತನ್ನ ಯಜ್ಞಭಾಗಗಳನ್ನು
ನೆಂದು ಶ್ರೀ ಪತಿಯೇ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದನೆಂದು
ಅದಾನನು ಪ್ರಥಮ ಸಗರದ ಆಯೋ ಸಾರಿದ್ದಾನೆ.
ಯಜ್ಞಾಂಗ ಯಾವಿಷ್ಟ ಮೊದ್ದ ಶ್ರೀವನ್ನ ಸಾರಂ ಧರಿತ್ರೀ ಧರಾಣಾ
ಯಜ್ಞಭಾಗಂ ಶೈಲಾಧಿಪತ್ವಂ ಸ್ವಯಮನ್ವತಿಷ್ಠತ್.
ಅ) ಶ್ರೀಪತಿ: ಶ್ರೀ ಪ್ರತಿಯಜ್ಞ ಭಾಗಂ ಶೈಲಾಧಿಪತ್ಯಂ ಸ್ವಯಮನ್ವ ತಿಷ್ಠತೇ
ಅರ್ಥಾತ್ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕಗಳಾದ ಸಮಿಧೆ, ಸೋಮಲತೆ
ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ವಿಪುಲವಾಗಿ ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನು ಯಜ್ಞದ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಸಾಧನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನಿತ್ತು
ಬ್ರಹ್ಮ ಶೈಲರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನಿತ್ತನು. ಯಜ್ಞ
ದಲ್ಲಿ ಶೈಲ ಭಾಗ ಎಂಬ ಬಗೆ ದ್ವಿಗುಣ ತೆಯಲ್ಲಿ ಇವ
ಗಳಿಗೂ ಯಜ್ಞವಿಭಾಗಗಳು ಇರಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು
ಕಲ್ಪಿಸಿದನಂತೆ.

ಸಪ್ತ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಈ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ
ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ:

ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಿತಂ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾನಾಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಮಹಾಂತಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ ತೇ।
ಭೂತಾನಾಂ ಕುಕ್ಷಿಃ ಆಧಾರತಾಂ ಗತಃ॥
ಚರಾಚರಾಣಾಂ

ಅಂದರೆ ಚರಾಚರಗಳ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ತನ್ನ
ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉತ್ತರ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಆಧಾರ
ಆಗಿರುವ ವಿಷ್ಣು ವಿನಂತಿದ್ದ ಅನಂತನಂತೆ ವ್ಯಾಪಕನಾಗಿಯೂ
ದ್ದಾನಂತೆ. ಅಂತಹ ಈ ಗಾಲವಾನನ ಗುಪ್ತವನ್ನೊಳಿದ ಬರೆ ಆದಾ
ಕಾಲಿಯ ಆ ಥರಾ ಆಯುರ್ (ಕ್ರಿ, ೫) ಪುಯುನಾದವನು
ಹೇಳಿ ತನ್ನನ್ನು ಕಿರಣ್ಣ ಯಾನಾಗಿ ಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದನೆಂಬುದನ್ನು
ನಾವು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಈ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಸಪ್ತಶ್ಲೋಕಗಳು ಇವನ್ನು
ವಾಸ್ತುಮಾನ ಇವ ವಿವರ ... ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಬಂಗಾರಿಸಿದುದನ್ನು
ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ:

ಜಂಗಮಂ ಶ್ರೀ ಪ್ರಭಾತೇ ವಃ ಸ್ಥಾವರಂ ಜಂಗಮಾಂ ತಿಥಂ।
ಅಭ್ರಾನುಕ್ರಮಂ ಮನ್ಯೇ ಶ್ರೀಮಾನ್ ವದತಿ ಸೋಽಪಿ ನಃ॥

ಈ ವಿಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಿತ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಸಪ್ತಶ್ಲೋಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ
ಯಾವ ಪವಿತ್ರ ಮಾಯೆ ಕೊಡುವ, ಜಂಗಮ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾವರ
ಗಾಗಿ ಇತರ ಮನೆಯ ... ಶರೀರವು ಸಪ್ತಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು
ಇಂದ ಪವಿತ್ರ ಮಾಡಿ ... ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಗಲೇ
ದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ...
ಇನ್ನು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಶಾಸನಾದಿದವೆಂದ

ನಿರವಲಂಬಿಸ್ಥಾನ ಪೇಕ್ಷಿತ ಭಾವನಾದ ಪಂಚ ಧರ್ಮವನ್ನು
ಕಲ್ಪಿಸ ಬೇಕೆಂದರ್ಥ ನಾದದ್ದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಮುಂದಿನ
ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನು ಸಾಗರವನ್ನು ದಾ
ಟುವ ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಮೈನಾಕ ಪರ್ವತವು ತನ್ನ ಬರಲ್ಕಾಯ
ವಾದ ರೂಪದಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ, ಹೋ
ಗುವನ್ನು ನೀಗಿ ಮುಂದರಿಯ ಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು. ಅಂತಹ
ಈ ಮೈನಾಕವು ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ
ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ ನಿವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನಂ
ತೆ. ~~ಈ~~ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಬಳಸಿ ಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಕವಿಕುಲತಿಲಕನು
ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ - ಮೈನಾಕನ ತಂದೆಗೆ - ಎರಡು ಶಬ್ದಂ
ಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದು.

ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಸೂತ್ರವಾಗಿ ಆ ಬಂಧುತ್ವ
ಹನುಮಂತನ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ನಿಂತಿದೆಯೆಂ
ಗಾಗಿ ನೆಲಸುವರಿ ಹನುಮಂತನ ತನ್ನ ಕುಮಾರಸಂಭವದ
ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಾಗದು. ಇದರಲ್ಲೇ ಕಾಳಿದಾಸನು ಮಾನದಂಡದಂತಿರುವ
ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಭಂಗ್ಯಂತರದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯ ಮಾನದಂಡ ಉಚಿತ. ಇದು
ಹಿಮಾಲಯವೆಂದು ಕರೆಯಲು ಕಾರಣ
ಸ್ಥಿತಿಯು ಕೇವಲ ಹಿಮಾಲಯ ಸಂಕೇತದ ಪ್ರಕಾಶಕತೆಯು,
ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗಾಗಿರುವ ದಾ ಕವಿ ಸಂಕೇತದ ಪ್ರಕಾಶಕತೆಯು ಉತ್ತರ
ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗಾಗಿರುವ ದಾ ಸಮುದ್ರವೇ ಆಗಿ ಉತ್ತರ
ಸಮುದ್ರಗಳ ತನಕ ಚಾಚಿರುವ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು. ಸ್ಥಿತಿಗಳು
ಮಾನದಂಡದ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು. ಹನುಮಂತನ ಶೌರ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು
ಸ್ವಭಾವ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ತಟ್ಟುವಂತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಕವಿ
ಆಕಾಶವನ್ನು ~~ತುಂಬು~~ ತುಂಬುವಂತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಕವಿ ಬಂದು
ಸ್ಥಿತ ಆಕಾಶವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದ ಹೇಳಿದನು. ಎಂದರೆ
ಮನಸಃ ಶಿವ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಬಸ ಕೃತೀಸು ಸಮಾನತೆ.

ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಕವಿಯು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಮಯವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದನ್ನು ಕೃತ್ಯನಾಗಲಿ, ಈ ಸುವಂಶವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ ಗೋಕರ್ಣ ರಾಜಮಾರ್ತಂಡ ಹೀಗೆ ರಾಜನಿರುವ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತ ಈ ಸುವಂಶವೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಚಮರೀಮೃಗಗಳಿಕ್ಕೆ ದಾನೆಂತ್ಯ ಈ ಸುವಂಶಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಣುತ್ತದೆ ತಮ್ಮ ಬಾಲಕಗಳಾದ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ನಮನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದರಲ್ಲಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸ ಬೀಸಲು ನತ್ತ ಚಮರೀಮೃಗಗಳು ರಾಜನಿಗೆ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸಲು ದೊಡ್ಡಂತಹ ಲೋಕವನ್ನು, ಅಂತಹ ಬಾಲಗಳನ್ನು ಬಂಗಾರದ ಅಡಿಗೆ ದೊಡ್ಡಂತಹ ಲೋಕವನ್ನು ಕಾಣದೆಯಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಈ ವಂಶದ ಕೃತಕವಾಗಿಯೇ ತಯಾರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ನಮ್ಮ ಈ ವಂಶದ ಕೃತಕವಾಗಿಯೇ ತಮ್ಮ ಬಾಲಗಳನ್ನು ಕಾಣದೇ ಜೀವಂತವಾಗಿರುವ ಚಮರೀಮೃಗಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಬಾಲಗಳನ್ನು ಸೇರುವುದು ಇಲ್ಲವೇನು, ಅವನ ರಾಜ್ಯದ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಸ್ತುತಿಗಳಂತಿವೆ ಯಲ್ಲವೇ? ಹೀಗೆ ಸಂಬಳವಿಲ್ಲದೆ, ಸ್ವತಃ ಅಂತಃಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಚಮರೀಮೃಗಗಳು ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ, ಲೋಕ ಉಪಕಾರೀ ಮೃಗಗಳು ತಮ್ಮ ನಾಭಿಗಂಧ ಪಾವಕನ್ನು ದಾನಿಯಾಗಿ ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗಗಳು ತಮ್ಮ ನಾಭಿಗಂಧ ಪವಿತ್ರವಾದ ಯನ್ನು ಇವನ ಅಪಾರವಾದ ದೇಹದ ಸುಗಂಧ ಪುಷ್ಪ ದ್ರವ್ಯಗಳ ದೇಹದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನು ಸುಗಂಧ ಪುಷ್ಪದ್ರಾವಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಮಾನವ ರಂತೆ. ಈ ಸುಗಂಧ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯವರನ್ನು ಹೊಗಳು ವ ಪದ್ಧತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕವಲದ ತುಂಬುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ವರ್ಣನೆಗಳು ತಮ್ಮ ಕಮಲದ ತುಂಬಿಸುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಬರುವಾಗಿನ ಸಲು ಸುಗಂಧ ಪುಷ್ಪ ಸರಳ ಪುರಗಳನ್ನು ಗಂಧಗಳಿಗೆ ಬರುವಾಗಿನ ಪ್ರದೇ ಶವಲು ಸುಗಂಧ ಪುಷ್ಪ ನಗರ ಪುರಗಳು ಹೊರಟ ಪರಿಮಳವು ಆನುಮಾನ ಪ್ರದೇ ಶದ ಮೈಯನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗ ಹೊರಟ ಪರಿಮಳವು ಆ ನಾವಾನು ಪ್ರದೇ ಮೃಗಮೈಯನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಗಂಧ ಉಳ್ಳ ಮಾಗಿಮಾಡಿದವಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಗಂಧ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ವಿಶಾಲವಾದ ಪರಿಶುದ್ಧ ಶ್ರೀಯುಳ್ಳ 'ಆಸ್ಥಾನದ ಬಾಗಿಲು' ಎಂಬ ವಿಶಾಲವಾದ ಪರಿಶುದ್ಧ ಶ್ರೀಯುಳ್ಳ 'ಆಸ್ಥಾನದರ್ಬಾರು' ಎಂಬ ವಿಶಾಲವಾದ ಪರಿಶುದ್ಧ ಆವರಣವು, ಗಾಳಿಯು ಕೀರ್ತಿ (ಬ[illegible]ನ ವಂಶ) ಗಳಿಗೆ ಕೈಬೀಸಿ ಕರೆಯುವಂತೆ.

ದ ತುಂಬಿ ಬಾರ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಮೋದನೆ ನೀಡಿರುವ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಗಾನ
ಕ್ಕೆ 'ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ, ಉದ್ಯಮಿ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಂತಿಕೆ ಕೊಡುವ
ಬಂತೆ! ಇವ ನಗರಕ್ಕೆ ಕರಗು ಹೋಗಿದೆ ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ
ಪೋಷಿಂತೆ ಇವ ನಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಸುವ ಅಪ್ರತಿಮ ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ
ಗಾಢವಂತೆ ಗಾಢವಾಗಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನೇ ಬಿಡಿಸು
ನಿತ್ಯ ರುವ ಗೋಲ ಎಂಬಂತೆ ಕೈಲಾಸವನ್ನು ಕಂಡವರಿಗೆ ಭಾಸವಾಗುವದಂತೆ!
ಶ್ರೀದೇವನಿಗಾದ ವರ' ವೆಂಬ ಉಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಂದ ಕ್ಷೇತ್ರ, ನಾಗರ ಗಾಲ
ದಾಸನು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಕೈಲಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿರ ನವರು ದಾಸರ ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತಾದ
ರೂಪಗೊಂಡು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತೂ ಈ ಹಾವಂತನಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತೊ
ನಲ್ಲಿ ರತ ರಮ್ಯದ ನವ ಸ್ವರ್ಗತನನ್ನೇ ತೋರಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಆದಿ
ಸಾಗರ ಸುಖ ಶಾಂತಿಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಪಡೆಯುವದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ
ವೇ ಇಲ್ಲ, ವೆಂದು ಸಾರಿದ್ದಾನೆ.